

Ministerie van Buitenlandse Zaken

Jaarbericht 2015

Procesvertegenwoordiging Hof van Justitie van de EU

aal recht | Handvest | Institutioneel recht | Intellectueel eigendom | Landbouw | Mededinging | Milieu | Privacy | Procesrecht | Sancties | Sociaal recht

Jaarbericht 2015

**Procesvertegenwoordiging
Hof van Justitie van de EU**

Inbreng van de Nederlandse regering

Inhoudsopgave

Voorwoord	6
1. Procesvertegenwoordiging bij het Hof van Justitie van de EU	10
Plaats en bezetting	11
Zaakbehandeling	11
Totstandkoming van de Nederlandse inbreng: de ICER-H	11
Procedures voor het Hof en het Gerecht	12
- <i>Prejudiciële zaken</i>	12
- <i>Rechtstreekse zaken</i>	13
- <i>Prejudiciële spoedprocedure en versnelde procedure</i>	13
- <i>Advieszaken</i>	14
De Raadswerkgroep Hof	14
Het EU-Agentennetwerk	15
Kennisoverdracht	15
2. Uitspraken van het Hof van Justitie en het Gerecht van de EU	16
Asiel en migratie	17
Associatieverdrag Turkije	19
Burgerschap	20
Burgerlijke en handelszaken - EEX-verordening	20
Consumentenbescherming	21
Douane	23
Economisch en monetair beleid	23
Externe betrekkingen	24
Financieel toezicht	26
Fiscaal recht	26
Handvest	32
Institutioneel recht	32
Intellectueel eigendom	34
Landbouw	35
Mededinging	36
Milieu	37
Privacy	39
Procesrecht	40
Sociaal recht	40
Staatssteun	44

Strafrecht	45
Telecom	46
Vrij verkeer – Diensten	46
Vrij verkeer – Goederen	48
Doorhalingen	49
Bijlage 1 In 2015 afgedane zaken met Nederlandse inbreng, op nummer gesorteerd	53
Bijlage 2 Aanhangige zaken op 31 december 2015 met Nederlandse inbreng, op nummer gesorteerd	59
Bijlage 3 Statistieken van de Nederlandse inbreng bij het Hof van Justitie en het Gerecht in 2015	65

Voorwoord

Voor u ligt het tiende jaarbericht van de Nederlandse procesvertegenwoordiging bij het Hof van Justitie van de Europese Unie (het Hof en het Gerecht) in Luxemburg. Met dit jaarbericht geven wij u inzicht in de werkzaamheden van de Nederlandse procesvertegenwoordiging en informeren wij u over de inbreng van de Nederlandse regering in zaken die het afgelopen jaar door deze Europese hoven zijn geweest.

De rechtspraak van de Europese hoven is essentieel voor Nederland. Hun uitspraken dragen bij aan de rechtsontwikkeling binnen de Europese Unie en kunnen van invloed zijn op het Nederlandse recht en beleid. De Europese rechtspraak leidt soms tot aanpassing van de nationale regelgeving of uitvoeringspraktijk. Door actief haar visie naar voren te brengen in Luxemburg, kiest de Nederlandse regering ervoor invloed uit te oefenen op deze rechtsontwikkeling.

De Europese hoven hebben ook in 2015 belangrijke bijdragen geleverd aan de ontwikkeling van het Unierecht. Zo heeft het Hof van Justitie uitspraak gedaan in de allereerste prejudiciële verwijzing van het Duitse *Bundesverfassungsgericht* in de zaak *Gauweiler*. Daarin heeft het Hof positief geoordeeld over het zogenaamde OMT-programma van de ECB. Belangrijke uitspraken waren er ook op het terrein van asiel en migratie. Zo sprak het Hof zich in de Nederlandse zaken *P en S en K en A* uit over de inburgeringstoets binnenland en buitenland. In *Zh. en O.* verduidelijkte het Hof wanneer een illegaal verblijvende derdelander kan worden beschouwd als een “gevaar voor de openbare orde”. Het Hof heeft op het gebied van de externe betrekkingen van de Unie in de ITLOS zaak *Raad tegen Commissie* geoordeeld dat de Commissie de taak heeft om namens de Unie in rechte op te treden voor een internationaal tribunaal. Daarnaast heeft het Hof Spaanse beroepen verworpen tegen de versterkte samenwerking om het Europees eenheidsdoctrooi tot stand te brengen. Al deze en andere uitspraken worden in Hoofdstuk 2 hierna besproken.

In 2015 hebben het Hof van Justitie en het Gerecht 67 zaken afgedaan waaraan de Nederlandse regering een bijdrage heeft geleverd. Hiervan betroffen 54 zaken prejudiciële zaken, waarvan 30 zaken voortvloeien uit verwijzingen van Nederlandse rechters en 24 zaken uit verwijzingen van andere lidstaten. Daarnaast was de Nederlandse regering betrokken bij 13 rechtstreekse zaken. Driemaal heeft Nederland – steeds met succes – beroep

ingesteld tegen besluiten van de Commissie. Verder heeft Nederland in 10 rechtstreekse zaken geïntervenieerd aan de zijde van één van de partijen bij het geschil. Het oordeel van de Europese hoven in Luxemburg van de in dit jaarbericht besproken zaken komt in een ruime meerderheid overeen met het door de Nederlandse regering ingebrachte standpunt.

Dit jaarbericht is ingedeeld in twee hoofdstukken. Hoofdstuk 1 geeft een overzicht van de werkzaamheden van de Nederlandse procesvertegenwoordiging in Luxemburg. Hoofdstuk 2 bevat de samenvattingen van alle uitspraken in zaken waaraan Nederland heeft deelgenomen. Zoals ieder jaar bestrijken deze arresten een breed scala aan onderwerpen, zoals asiel en migratie, burgerschap, douane, fiscaal recht, het Handvest, sociaal recht en de fundamentele vrijheden.

Wij hopen dat dit jaarbericht bruikbaar en inzichtelijk is. Vragen en suggesties stellen wij op prijs en kunt u sturen naar DJZ-ER@minbuza.nl.

| 8 | Ook wijzen wij u graag op de website van het Expertise Centrum Europees Recht van de afdeling Europees recht van het ministerie van Buitenlandse Zaken (www.minbuza.nl/ecer).

Den Haag, mei 2016

Namens de gemachtigden bij het Hof van Justitie van de EU en het EVA-Hof,

Mielle Bulterman,

Hoofd van de afdeling Europees recht, ministerie van Buitenlandse Zaken

Jurian Langer, *Hoofd Hofcluster*

Marianne Gijzen

Babette Koopman

Marlies Noort

Michelle de Ree

Charlotte Schillemans

Hélène Stergiou

Esther Verschuur, *secretaris ICER-H*

Margo Crucq, *griffier*

Hoofdstuk 1

Procesvertegenwoordiging bij het Hof van Justitie van de EU

Plaats en bezetting

Nederland is een actieve lidstaat bij de Europese hoven. Onder Europese hoven worden in de context van dit jaarbericht begrepen het Hof, het Gerecht, het Ambtenarengerecht en het EVA-Hof te Luxemburg. Door regelmatig haar visie naar voren te brengen bij deze hoven, kiest de Nederlandse regering ervoor invloed uit te oefenen op de rechtsontwikkelingen binnen de Europese Unie.

De procesvoering namens de Nederlandse regering bij de Europese hoven wordt uitgevoerd door het Ministerie van Buitenlandse Zaken.

Zaakbehandeling

Momenteel zijn acht juristen bij de afdeling Europees Recht van de Directie Juridische Zaken (DJZ/ER) bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken gemachtigd om in Luxemburg op te treden namens de Nederlandse regering. Deze gemachtigden, ook wel agenten genoemd, maken deel uit van het Hofcluster. Naast het Hofcluster bestaat DJZ/ER uit een Adviescluster en het Expertise Centrum Europees Recht (ECER). Het hoofd van de afdeling Europees Recht is – samen met het hoofd van het Hofcluster – verantwoordelijk voor de coördinatie van de procesvoering. Samen met de andere agenten treden zij regelmatig op namens de Nederlandse regering in zaken bij de Europese hoven. Het Hofcluster wordt ondersteund door een griffier. Deze is belast met de registratie van de zaken, de stroom van processtukken van en naar de hoven, en de distributie naar de verschillende departementen. Het Hofcluster coördineert de voorbereiding en de formulering van het standpunt van de Nederlandse regering voor de Europese hoven in zowel prejudiciële als rechtstreekse zaken. Deze zaken kunnen alle mogelijke onderwerpen van het Europese recht beslaan.

| 11 |

Totstandkoming van de Nederlandse inbreng: de ICER-H

Beslissingen over deelname aan een procedure bij de Europese hoven wordt genomen in de Interdepartementale Commissie Europees Recht – Hofzaken (ICER-H). De ICER-H is een vaste interdepartementale werkgroep waarin alle

departementen zijn vertegenwoordigd. De ICER-H komt elke twee weken bijeen en wordt voorzeten door het hoofd van de afdeling Europees recht of het hoofd van het Hofcluster. Tijdens de vergaderingen worden de bij de Europese hoven aanhangige zaken en de door deze hoven gedane uitspraken beoordeeld op hun relevantie en mogelijke gevolgen voor Nederland. In 2015 zijn er 713 nieuwe zaken aanhangig gemaakt bij het Hof van Justitie en 831 bij het Gerecht. Het Hof heeft in 2015 616 zaken afgedaan. Bij het Gerecht waren dit er 987.

Een reden voor een Nederlandse inbreng in een bepaalde zaak kan bijvoorbeeld gelegen zijn in de mogelijke gevolgen van een uitspraak voor de Nederlandse regelgeving of het Nederlandse beleid. Ook mogelijke financiële consequenties of het streven naar de beïnvloeding van bepaalde Europese rechtsontwikkelingen in een door Nederland wenselijk geachte richting kunnen redenen zijn om in een zaak te interveniëren.

Procedures voor het Hof en het Gerecht

Prejudiciële zaken

In een prejudiciële zaak stelt een nationale rechter het Hof een vraag over de uitleg van het Unierecht. Deze procedure, die wordt geregeld in artikel 267 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU), beoogt een doeltreffende en uniforme toepassing van het Europese recht te waarborgen, zodat een verschil in uitleg van het Unierecht in de diverse lidstaten wordt voorkomen. In deze procedure stelt de nationale rechter een prejudiciële vraag in een zogenaamde verwijzingsuitspraak. De term ‘prejudicieel’ duidt erop dat de uitspraak van het Hof over de gestelde vraag voorafgaat aan de eindbeslissing van de nationale rechter. Op deze prejudiciële vraag geeft het Hof antwoord in de vorm van een arrest of een met redenen omklede beschikking. De nationale rechter past vervolgens de gegeven uitleg toe op het nationale geschil.

Aan de prejudiciële procedure kunnen de betrokken nationale procespartijen, de lidstaten en de EU-instellingen deelnemen door hun standpunt over de gestelde vragen kenbaar te maken aan het Hof. Alle nationale verwijzingsuitspraken worden door het Hof aan het Hofcluster van de afdeling Europees recht toegestuurd. Deze uitspraken worden vervolgens in de ICER-H beoordeeld en geselecteerd op een eventueel Nederlands belang.

De prejudiciële procedure kent in beginsel twee fasen: de fase van de schriftelijke opmerkingen en die van de mondelinge behandeling oftewel de zitting. Zaken kunnen evenwel zonder zitting worden afgedaan.

Lidstaten kunnen zowel in zaken van eigen bodem als in zaken afkomstig uit andere lidstaten opmerkingen indienen. In Nederlandse verwijzingsuitspraken dient de Nederlandse regering in beginsel altijd opmerkingen in.

Rechtstreekse zaken

Nederland kan in rechtstreekse zaken optreden als partij of als interveniënt. Als partij kan Nederland zowel optreden in de hoedanigheid van verzoeker als in de hoedanigheid van verweerder. In 2015 zijn 13 arresten gewezen in rechtstreekse zaken met Nederland als partij. Er zijn geen arresten gewezen met Nederland als verweerder. Nederland kan in rechtstreekse zaken ook als verzoeker optreden middels een beroep tot nietigverklaring krachtens artikel 263 VWEU. Vaak betreffen deze zaken een beroep tegen een Commissiebesluit dat is gericht aan Nederland, bijvoorbeeld met betrekking tot staatssteun. Deze beroepen worden in de regel door het Gerecht behandeld. Hoger beroep is doorgaans mogelijk bij het Hof. Er zijn in 2015 2 arresten gewezen met Nederland als verzoekende partij.

Nederland kan zich ook als interveniënt voegen in een zaak tussen derde partijen (particulieren, lidstaten, instellingen). Een interventie dient altijd plaats te vinden ter ondersteuning van één van de partijen. Daar het als interveniënt in een rechtstreekse procedure niet eenvoudig is om nuances aan te brengen in een zaak, wordt door lidstaten van deze mogelijkheid selectief gebruik gemaakt. In de afgelopen jaren is de deelname van de Nederlandse regering als interveniënt in directe zaken toegenomen. In 2015 zijn 11 arresten gewezen in directe zaken met Nederland als interveniënt. Ook rechtstreekse procedures kennen in de regel twee fasen: een schriftelijke en een mondelinge. De schriftelijke fase bestaat doorgaans uit twee rondes. In de eerste ronde maken de partijen hun zienswijze bekend in een verzoekschrift of verweerschrift. In de tweede schriftelijke ronde doen partijen dit middels repliek of dupliek.

Prejudiciële spoedprocedure en versnelde procedure

De gemiddelde looptijd van een zaak bij het Hof is al sinds enkele jaren ongeveer anderhalf jaar. De prejudiciële spoedprocedure en de versnelde procedure kunnen, bij wijze van uitzondering, deze duur aanmerkelijk

verkorten. Op 1 maart 2008 is de prejudiciële spoedprocedure, de zogenaamde Procédure Préjudicielle d’Urgence (PPU), in werking getreden. Volgens deze procedure, vastgelegd in artikel 107 van het procesreglement van het Hof, kan een nationale rechter het Hof verzoeken om spoedbehandeling van een prejudiciële verwijzing wanneer er vragen aan de orde zijn die betrekking hebben op politieke en justitiële samenwerking in strafzaken of op visa, asiel en migratie (deel III, titel V, VWEU). In deze procedure kunnen uitsluitend de nationale procespartijen, de EU-instellingen en de lidstaat van de verwijzingsuitspraak deelnemen aan de schriftelijke fase. De overige lidstaten kunnen wel deelnemen aan de mondelinge behandeling. In 2015 heeft het Hof één uitspraak gedaan in een prejudiciële spoedprocedure waarbij Nederland betrokken was.

Naast de spoedprocedure is er de mogelijkheid voor het Hof om een zaak versneld te behandelen. Deze versnelde procedure is verankerd in artikel 105 van het procesreglement van het Hof. Dit is de zogenaamde Procédure Préjudicielle Accélérée (PPA). In deze procedure kunnen wel alle lidstaten aan de schriftelijke fase meedoen.

| 14 |

Advieszaken

Op grond van artikel 218, lid 11 VWEU kunnen lidstaten, het Europees Parlement, de Raad en de Europese Commissie bij het Hof advies inwinnen over de verenigbaarheid van een beoogde internationale overeenkomst met de EU-verdragen. Deze advisering door het Hof betreft vooral de verdeling van de bevoegdheden tussen de EU en de lidstaten. In een dergelijke adviesprocedure kunnen zowel lidstaten als instellingen interveniëren om hun visie naar voren te brengen. Advieszaken doen zich niet elk jaar voor.

De Raadswerkgroep Hof

In de Raadswerkgroep Hof van Justitie vinden de onderhandelingen plaats over onderwerpen die het Hof aangaan. De Nederlandse inbreng in deze Raadswerkgroep wordt geleverd door medewerkers van het Hofcluster in samenwerking met de collega’s van de (beleids)directie Integratie Europa en de juridisch adviseur van de Permanente vertegenwoordiging van Nederland bij de EU. De Nederlandse instructies voor de onderhandelingen worden afgestemd in de ICER-H.

In 2015 zijn de onderhandelingen afgerond over de uitbreiding van het Gerecht vanwege de toenemende werklast. Het Gerecht zal uitgebreid worden met 28 additionele rechters en op termijn 56 rechters omvatten. In dit verband is op 17 december 2015 de wijziging van het Statuut vastgesteld. De uitbreiding van het Gerecht geschiedt in drie stappen. In de eerste helft van 2016 zal het Gerecht met 12 additionele rechters worden uitgebreid. Per 1 september 2016 zal het Ambtenarengerecht opgaan in het Gerecht en het Gerecht uitgebreid worden met 7 rechters. In de derde fase zullen per 1 september 2019 9 nieuwe rechters worden toegevoegd.

Het EU-Agentennetwerk

Het Hofcluster participeert actief in het netwerk van agenten waaraan alle EU-lidstaten deelnemen. Dit informele netwerk is op Nederlands initiatief in 2002 opgericht. Er wordt binnen het netwerk (elektronisch) informatie uitgewisseld over lopende zaken. Daarnaast biedt het netwerk de gelegenheid om het optreden van de verschillende lidstaten in zaken te coördineren. Eén- à tweemaal per jaar komen alle agenten bijeen. In 2015 vond deze bijeenkomst plaats in Luxemburg.

| 15 |

Daarnaast vinden soms bijeenkomsten in Brussel plaats ter coördinatie van standpunten in aanloop naar een zitting waaraan meerdere lidstaten en soms ook instellingen deelnemen.

Kennisoverdracht

Het Hofcluster maakt deel uit van de afdeling Europees recht. Deze afdeling is een kennisafdeling die ten dienste staat van het Nederlandse overheidsbeleid. Medewerkers van de afdeling verzorgen regelmatig lezingen en cursussen bij andere departementen en uitvoerende diensten. Medewerkers van het Hofclusters hebben in 2015 cursussen verzorgd aan de universiteiten van Groningen, Amsterdam en Utrecht, en aan de Academie voor Wetgeving.

Er bestaan tevens verschillende mogelijkheden om stage te lopen bij het Hofcluster. Daarnaast kunnen studenten een stage lopen bij DJZ/ER om zo kennis te maken met de Europese procesvoering. In 2015 hebben zeven studentstagiaires op de afdeling meegewerkt.

Hoofdstuk 2

Uitspraken van het Hof van Justitie en het Gerecht van de EU

In dit hoofdstuk treft u een overzicht aan van alle in 2015 door de Europese hoven in Luxemburg gewezen zaken waaraan de Nederlandse regering heeft deelgenomen. De zaken zijn geordend naar onderwerp. Bij prejudiciële zaken staat tussen haakjes vermeld uit welke lidstaat de verwijzingsuitspraak afkomstig is.

Bij elk arrest wordt kort het standpunt van de Nederlandse regering weergegeven. De volledige tekst van de in dit jaarbericht besproken arresten vindt u op de website van het Expertise Centrum Europees Recht (ECER) van het ministerie van Buitenlandse Zaken (www.minbuza.nl/ecer) of op de website van het Hof van Justitie van de EU (<http://curia.europa.eu>). Op deze sites kunt u tevens terecht voor aanvullende informatie bij de uitspraken.

Asiel en migratie

Arrest van het Hof van 26 februari 2015, Shepherd, zaak C-472/13 (Duitsland)

Andre Shepherd is een Amerikaanse militair die na een eerdere dienstperiode in Irak vanuit Duitsland opnieuw opdracht krijgt om in Irak te dienen. Hij wil echter geen deel meer nemen aan een in zijn ogen onrechtmatige oorlog en aan daarbij begane oorlogsmisdrijven. Hij vraagt om die reden asiel aan in Duitsland. Deze aanvraag wordt afgewezen. In beroep stelt de Duitse rechter vragen over de beoordeling van asielaanvragen van dienstweigeraars. Het Hof oordeelt dat een persoon die militaire dienst weigert, onder voorwaarden in aanmerking kan komen voor de vluchtelingenstatus op grond van artikel 9 lid 2 van de kwalificatierichtlijn (2004/83). Met name het element om niet betrokken te geraken bij het direct of indirect begaan van oorlogsmisdrijven speelt daarbij een rol. Ook is het voor het Hof van belang dat beroep is gedaan op de gewetensbezwaarprocedure: wanneer dat niet eerst is gedaan, is asielbescherming onder de richtlijn uitgesloten, aldus het Hof. Het arrest komt in grote lijnen overeen met het standpunt van de Nederlandse regering.

| 17 |

Arrest van het Hof van 4 juni 2015, P en S, zaak C-579/13 (Nederland, Centrale Raad van Beroep)

Deze zaak heeft betrekking op twee onderdanen van derde landen met de status van langdurig ingezetene in Nederland. Beiden worden geconfronteerd met een inburgeringsplicht. Als ze niet voldoen aan deze plicht moeten ze uiteindelijk een boete betalen. De Centrale Raad van Beroep vraagt zich af

of deze inburgeringstest voor langdurig ingezetenen, en de sanctionering van de niet-nakoming hiervan met een boete, verenigbaar is met de richtlijn langdurig ingezetenen (2003/109). Het Hof beantwoordt deze vraag bevestigend. De lidstaten mogen langdurig ingezetenen derdelanders verplichten een inburgeringsexamen te halen. Het Hof benadrukt in dat verband het belang van de verwerving van kennis van de taal en de samenleving van de gastlidstaat. Het Hof vindt het belangrijk dat de status van langdurig ingezetene niet wordt ingetrokken als het examen niet wordt gehaald. Het Hof stelt wel randvoorwaarden vast: het verlangde kennisniveau mag niet te hoog zijn, er moet rekening worden gehouden met individuele omstandigheden zoals leeftijd, opleidingsniveau en analfabetisme, en de inschrijvingskosten en boete bij niet-deelname mogen niet te hoog zijn. Deze uitspraak is in lijn met het standpunt van de Nederlandse regering.

Arrest van het Hof van 11 juni 2015, Zh. en O., zaak C-554/13 (Nederland, Raad van State)

| 18 | Derdelanders die illegaal in de Unie verblijven en die een gevaar voor de openbare orde vormen, kunnen onder de terugkeerrichtlijn (2008/115) sneller worden uitgezet dan andere illegaal verblijvende derdelanders. Deze zaak betreft de vraag wanneer illegaal verblijvende derdelanders kunnen worden beschouwd als een “gevaar voor de openbare orde”. De derdelander Zh. is veroordeeld tot een gevangenisstraf van twee maanden en daarna, zonder termijn voor vrijwillig vertrek, Nederland uitgezet. O. is aangehouden op verdenking van mishandeling en huiselijk geweld. Hij verbleef illegaal in Nederland en is, eveneens zonder termijn voor vrijwillig vertrek, het land uitgezet. Het Hof oordeelt dat een lidstaat niet enkel op grond van de omstandigheid dat sprake is van een misdrijf, mag aannemen dat de vreemdeling een gevaar voor de openbare orde vormt. Dit is namelijk niet in overeenstemming met het evenredigheidsbeginsel en de plicht om per geval een individuele beoordeling te maken. Er hoeft op zich geen sprake te zijn van een onherroepelijke veroordeling van een misdrijf en ook de enkele verdenking van een misdrijf kan voldoende zijn, zolang alle omstandigheden van het individuele geval maar het oordeel rechtvaardigen dat de betrokkene een reëel en actueel gevaar voor de openbare orde vormt. Tot slot mag niet automatisch worden afgezien van een termijn voor vrijwillig vertrek ingeval de betrokkene een gevaar voor de openbare orde vormt. De uitspraak van het Hof is niet in overeenstemming met het Nederlandse standpunt.

Arrest van het Hof van 9 juli 2015, K en A, zaak C-153/14 (Nederland, Raad van State)

In deze zaak speelt de vraag of het Nederlandse inburgeringsexamen dat wordt afgenomen in het buitenland, in overeenstemming is met de gezinsherenigingsrichtlijn (2003/86). Nederland vereist dat gezinsleden van derdelanders die zich willen voegen bij hun partner in Nederland, met goed gevolg een inburgeringsexamen afleggen vóórdát hun toegang wordt verleend. Het Hof oordeelt dat het principe van een inburgeringsexamen vóóraf in overeenstemming is met de gezinsherenigingsrichtlijn. Wel vereist het Hof dat het inburgeringsexamen evenredig is en dat het de integratie van deze gezinsleden vergemakkelijkt en hun gezinshereniging bevordert. Het Hof oordeelt dat de verwerving van kennis van de taal en de samenleving van de gastlidstaat de communicatie tussen derdelanders en eigen onderdanen sterk vergemakkelijkt en bovendien de interactie en het vormen van sociale banden tussen hen bevordert. Het Hof volgt op dit punt het standpunt van Nederland. Voorts oordeelt het Hof dat er ruimte moet zijn om rekening te houden met individuele omstandigheden. Op dit punt schiet Nederland te kort: de hardheidsclausule geeft namelijk niet in alle situaties waarin het recht op gezinshereniging onmogelijk/uiteerst moeilijk wordt gemaakt, vrijstelling. Bovendien zijn de kosten van het examen (350 euro voor elke keer dat het examen moet worden afgelegd) te hoog.

Associatieverdrag Turkije

Arrest van het Hof van 14 januari 2015, Demirci e.a., zaak C-171/13 (Nederland, Centrale Raad van Beroep)

Demirci e.a. hebben in Nederland gewerkt en hebben naast de Turkse ook de Nederlandse nationaliteit verworven. Nadat zij arbeidsongeschikt zijn verklaard, zijn zij met een WAO-uitkering, aangevuld met een toeslag op basis van de Toeslagenwet naar Turkije teruggekeerd. Als gevolg van de inwerkingtreding van de Wet beperking export uitkeringen is de exporteerbaarheid van deze toeslagen afgebouwd. Het Hof oordeelt, geheel in lijn met het standpunt van de Nederlandse regering, dat het Associatieverdrag EU-Turkije zich niet verzet tegen deze exportbeperking van uitkeringen. De afbouw van toeslagen voor de Turks-Nederlandse werknemers moet niet worden beoordeeld aan de hand van het Turks associatierecht. Volgens het Hof moeten Turks-Nederlandse werknemers op dezelfde wijze worden

behandeld als andere Nederlanders en Unieburgers. Dat is het geval: Nederlanders en Unieburgers kunnen hun toelagen ook niet exporteren.

Burgerschap

Arrest van het Hof van 26 februari 2015, Martens, zaak C-359/13 (Nederland, Centrale Raad van Beroep)

Babette Martens woont sinds haar vijfde met haar ouders in België. Haar vader werkt in België in loondienst sinds 2006. In de jaren 2006 en 2007 heeft de vader in deeltijd in Nederland gewerkt en was voor die periode dus een grensarbeider. Martens heeft zich in 2006 ingeschreven aan de universiteit van de Nederlandse Antillen, te Willemstad, om daar een voltijdse bachelor-opleiding te volgen. Martens wenste in aanmerking te komen voor Nederlandse (meeneembare) studiefinanciering. Dit werd geweigerd, omdat ze niet voldeed aan de eis dat ze in de zes jaar voorafgaand aan de studie in het buitenland ten minste drie jaar in Nederland moet hebben gewoond. Volgens het Hof verzet het EU-recht zich tegen de Nederlandse 3-uit-6-regeling. Het Hof stelt vast dat de 3-uit-6-voorwaarde een beperking vormt van het recht van EU-burgers om vrij in de lidstaten te reizen en te verblijven. Volgens het Hof is een woonplaats-vereiste te exclusief als enig criterium om te beoordelen of een student een voldoende band heeft met Nederland om in aanmerking te komen voor studiefinanciering. Er kunnen ook andere elementen van belang zijn, zoals de nationaliteit van de student, de plek waar hij naar school is gegaan, zijn familie, zijn baan, zijn talenkennis of het bestaan van andere sociale en economische banden. Het arrest van het Hof is niet in lijn met het door de Nederlandse regering bepleite standpunt.

| 20 |

Burgerlijke en handelszaken - EEX-verordening

Arrest van het Hof van 28 januari 2015, Kolassa, zaak C-375/13 (Oostenrijk)

De Oostenrijker Kolassa heeft via een Oostenrijkse bank obligaties aan toonder gekocht bij de Britse bank Barclays. De certificaten blijven op naam van de Oostenrijkse bank en Kolassa heeft alleen een recht op uitbetaling van de hoogte van zijn aandeel. Door fraude gaan de investeringen van Kolassa verloren. Kolassa dagvaardt Barclays voor het Handelsgericht Wien

op grond van contractuele en precontractuele aansprakelijkheid en onrechtmatige daad. De verwijzende rechter twijfelt over zijn bevoegdheid en stelt vier prejudiciële vragen aan het Hof over de EEX-verordening (44/2001). Het Hof benadrukt dat het ervan uitgaat dat er geen sprake is van een directe overeenkomst tussen Kolassa en Barclays (dit dient echter door de nationale rechter te worden beoordeeld). In dat geval is er geen sprake van een “*consumentenovereenkomst*” zoals bedoeld in de bijzondere bevoegdheidsregel van de verordening. Het Hof oordeelt dat de bijzondere bevoegdheidsregels restrictief moeten worden uitgelegd. Volgens het Hof is in casu wel sprake van een “*verbintenis uit onrechtmatige daad*” in de zin van de EEX-verordening. Dit brengt met zich dat de rechter van de plaats waar de schade zich heeft voorgedaan, bevoegd is. In casu kan de woonplaats van Kolassa als deze plaats worden gezien. Dit oordeel van het Hof komt niet overeen met het Nederlandse standpunt.

Consumentenbescherming

| 21 |

Arrest van het Hof van 15 januari 2015, Air Berlin, zaak C-573/13 (Duitsland)

Deze zaak ziet op de informatie over prijzen bij het online boeken van vliegtuigtickets. De Duitse rechter vraagt het Hof of de definitieve ticketprijs in een online boekingssysteem al bij de eerste vermelding van de vliegticketprijzen dient te worden aangegeven. In lijn met het standpunt van de Nederlandse regering oordeelt het Hof dat artikel 23, lid 1, tweede volzin, van verordening 1008/2008 betreffende de gemeenschappelijke regels voor de exploitatie van luchtdiensten verplicht om bij iedere vermelding van vliegticketprijzen de definitieve prijs (inclusief alle voorzienbare belastingen, heffingen en toeslagen) te vermelden, ongeacht het moment of de plaats waar deze prijsvermelding wordt gedaan.

Arrest van het Hof van 4 juni 2015, Faber, zaak C-497/13 (Nederland, Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden)

Deze zaak gaat over ambtshalve toetsing. In een civielrechtelijke zaak vraagt het Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden of eiseres bepaalde rechten kan ontlenen aan richtlijn 1999/44 inzake consumentenbescherming en of de nationale rechter daartoe eerst moet vaststellen of zij als “*consument*” moet worden aangemerkt, ook al heeft zij zich niet uitdrukkelijk op die hoedanigheid beroepen. Het Hof overweegt dat het de taak van de nationale

rechter is om het toepasselijke recht vast te stellen. Wanneer het toepasselijke recht afhangt van de hoedanigheid van een van de partijen, zal hij bepaalde feiten moeten kwalificeren. Die kwalificatie betekent op zich niet dat de rechter ambtshalve optreedt, maar alleen dat hij nagaat welke rechtsregels hij moet toepassen. Wanneer de rechter op grond van zijn nationale procesrecht om verduidelijking door partijen kan verzoeken, moet hij dat ook doen wanneer het gaat om Unierecht (procesrechtelijk gelijkwaardigheidsbeginsel). Pas als het gelijkwaardigheidsbeginsel geen uitkomst biedt, volgt een toets aan het effectiviteitsbeginsel. Op grond daarvan moet de nationale rechter die moet oordelen over een overeenkomst die binnen de werkingssfeer van richtlijn 1999/44 kan vallen, nagaan of de koper als consument kan worden aangemerkt, wanneer hij over de daartoe noodzakelijke gegevens, feitelijk en rechtens, beschikt of daarover op eenvoudig verzoek om verduidelijking kan beschikken. Over de stelplicht en bewijslast onder artikel 5 van richtlijn 1999/44 oordeelt het Hof dat de consument de verkoper snel op de hoogte moet brengen van het bestaan van een gebrek, zonder dat hij de precieze oorzaak hoeft aan te tonen. Als het gebrek optreedt binnen zes maanden na de aankoop van het goed, wordt vermoed dat het gebrek reeds aanwezig was bij de levering. Het is dan aan de verkoper om het tegendeel te bewijzen. De uitspraak is in overeenstemming met het standpunt van de Nederlandse regering.

| 22 |

Arrest van het Hof van 3 september 2015, Costea, zaak C-110/14 (Roemenië)

De Roemeense rechter vraagt om de uitleg van het begrip “consument” in richtlijn 93/13 betreffende oneerlijke bedingen in consumentenovereenkomsten. Het draait om de vraag of een natuurlijk persoon die het beroep van advocaat uitoefent en met een bank een kredietovereenkomst sluit waarin het doel van de lening niet is vermeld, onder het begrip “consument” valt. Het Hof bepaalt dat onder het begrip “consument” ook een persoon valt die het beroep van advocaat uitoefent zolang de gesloten overeenkomst geen verband houdt met de beroepsactiviteit van advocaat. Dit moet de verwijzende rechter vaststellen. De uitspraak komt overeen met het Nederlandse standpunt.

Arrest van het Hof van 17 september 2015, Van der Lans, zaak C-257/14 (Nederland, Rechtbank Amsterdam)

Bij annulering van een vlucht dient de luchtvaartmaatschappij op grond van het Unierecht aan de betrokken passagiers verzorging te verstrekken en

een schadevergoeding te betalen (tussen 250 en 600 euro, al naargelang de afstand). Zij hoeft deze schadevergoeding echter niet te betalen wanneer zij kan aantonen dat de annulering is te wijten aan “*buitengewone omstandigheden*”. Deze zaak draait om de vraag of technische problemen die – ondanks correct uitgevoerd onderhoud aan een vliegtuig – net voor vertrek worden ontdekt en vertraging veroorzaken, onder “*buitengewone omstandigheden*” vallen. Volgens het Hof is dit niet het geval. Technische problemen zijn gebeurtenissen die inherent zijn aan de normale bedrijfsuitoefening van de luchtvaartmaatschappij, omdat een luchtvaartmaatschappij wel vaker met dit soort onverwachte technische problemen wordt geconfronteerd. De uitspraak is niet in lijn met het door Nederland ingenomen standpunt.

Douane

Arrest van het Hof van 29 oktober 2015, Global Transit Center, zaak C-319/14 (Nederland, Hoge Raad)

| 23 |

Met de regeling extern douanevervoer kunnen niet-communautaire goederen binnen de Unie worden vervoerd van douanekantoor A naar douanekantoor B zonder betaling van douanerechten. De goederen moeten dan wel, met de bijbehorende documenten, daadwerkelijk worden aangebracht bij het kantoor van bestemming. In deze zaak is dat niet gebeurd. De vraag van de Hoge Raad is of er in dit geval sprake is van “*onttrekking van goederen aan het douanetoezicht*” in de zin van artikel 203 van het Communautair douanewetboek. Aanmelden is een van de formaliteiten die normaal gesproken in acht moet worden genomen. Aanmelden maakt een correct en volledig douanetoezicht mogelijk en wanneer niet aan deze eis wordt voldaan is sprake van “*onttrekking*” in de zin van de toepasselijke regels, aldus het Hof. De uitspraak is volledig in lijn met het Nederlandse standpunt.

Economisch en monetair beleid

Arrest van het Hof van 16 juni 2015, Gauweiler e.a., zaak C-62/14 (Duitsland)

In zijn allereerste prejudiciële verwijzing naar het Hof van Justitie heeft het Duitse *Bundesverfassungsgericht* vragen gesteld over de geldigheid van het zogenaamde *OMT-programma* van de ECB. Dat programma ziet op rechtstreekse monetaire transacties van het Eurosysteem in de secundaire

markten voor overheidsobligaties. Het *Bundesverfassungsgericht* twijfelt aan de verenigbaarheid van dit programma met het mandaat van de ECB en het verbod op monetaire financiering. Het Hof overweegt dat OMT binnen het monetaire beleidsmandaat van de ECB past en onder de door de ECB aangekondigde voorwaarden geen monetaire financiering inhoudt. Dergelijke maatregelen moeten wel evenredig zijn met de beleidsdoelen van de ECB. Het Hof overweegt dat de ECB bij het rechterlijk toezicht op het naleven van het evenredigheidsbeginsel, gezien de technische keuzes en complexe afwegingen, over een ruime beoordelingsbevoegdheid beschikt. Daarbij zijn zorgvuldig onderzoek en toereikende motivering van het besluit van fundamenteel belang. Het Hof oordeelt verder dat de ECB zich op het standpunt kon stellen dat OMT geschikt is om bij te dragen aan de handhaving van prijsstabiliteit. De strikte binding van de ECB aan de doelstellingen van het programma en het feit dat de omvang van het OMT-programma op verschillende wijzen wordt beperkt, zorgen ervoor dat het programma bovendien niet verder gaat dan noodzakelijk. De uitspraak is in overeenstemming met het door de Nederlandse regering ingebrachte standpunt.

| 24 |

Externe betrekkingen

Arrest van het Hof van 29 april 2015, Commissie tegen Raad o.a. ondersteund door Nederland, zaak C-28/12

De Commissie had beroep ingesteld tegen het gezamenlijke besluit van de Raad en de lidstaten over de toetreding van IJsland en Noorwegen tot de EU-VS luchtvervoersovereenkomst. De Raad was afgeweken van het voorstel van de Commissie voor een besluit van de Raad alleen en had een hybride besluit vastgesteld, dat uitgaat van zowel de Raad als de vertegenwoordigers van de regeringen der lidstaten in het kader van de Raad bijeen. Het Hof is het eens met de Commissie dat alleen de Raad het besluit voor de ondertekening en de voorlopige toepassing van de toetredingsovereenkomst en van de aanvullende overeenkomst kon vaststellen. Het Hof overweegt dat de lidstaten geen gebruik kunnen maken van de procedure uit artikel 218, lid 5 VWEU. De Raad besluit daarbij met gekwalificeerde meerderheid. Het besluit voegt een handeling van de Raad en een intergouvernementele handeling van de lidstaten samen zonder dat kan worden onderscheiden welke handeling de wil van de Raad en welke die van de lidstaten

vertegenwoordigt. De lidstaten hebben dus meegedaan aan een besluitvormingsprocedure waartoe zij niet bevoegd zijn. Daarnaast impliceert het intergouvernementele deel van het besluit eenstemmigheid. Volgens het Hof kunnen dergelijk verschillende handelingen niet geldig tot stand komen in het kader van één procedure. Het EU-Hof vernietigt het besluit maar handhaaft de gevolgen van het besluit totdat de Raad een nieuw besluit neemt.

Arrest van het Hof van 16 juli 2015, Raad ondersteund door o.a. Nederland tegen Commissie, zaak C-425/13

De Commissie is bij besluit van de Raad gemachtigd om onderhandelingen te voeren over de koppeling van de EU-regeling voor emissiehandel aan die van Australië. In het Raadsbesluit zijn voorwaarden en gedetailleerde instructies voor de onderhandelingen opgenomen. De instructies omvatten de plicht om periodiek de Raad op de hoogte te houden, alsook de wijze waarop onderhandelingsstandpunten moeten worden opgesteld. De Commissie vorderde de gedeeltelijke nietigverklaring van het Raadsbesluit en de richtsnoeren. Volgens de Commissie treedt de Raad hiermee buiten de aan hem toegekende bevoegdheden, omdat het daadwerkelijke voeren van onderhandelingen tot de taken van de Commissie behoort. Het Hof oordeelt dat de Raad informatieverstrekking over de onderhandelingen mag verlangen van de Commissie en richtsnoeren mag formuleren. De Raad treedt echter buiten zijn bevoegdheden en maakt inbreuk op het institutioneel evenwicht door de Commissie in detail onderhandelingsstandpunten op te leggen, die ertoe strekken de onderhandelaar te binden.

| 25 |

Arrest van het Hof van 6 oktober 2015, Raad ondersteund door o.a. Nederland tegen Commissie, zaak C-73/14

Deze zaak betreft het optreden van de Commissie namens de Unie voor een internationaal tribunaal. Aanleiding was een verzoek van een Afrikaanse visserijorganisatie aan het Internationaal Zeerechttribunaal (ITLOS) om advies over de verplichtingen van kuststaten en vlagstaten over illegale, ongemelde en ongereguleerde visserij. De Commissie heeft in die procedure schriftelijke opmerkingen ingediend namens de Unie. Volgens de Commissie is er geen toestemming van de Raad nodig voor het besluit tot deelname van de Unie aan de procedure voor het ITLOS en is evenmin instemming nodig van de Raad over de inhoud van de in te dienen

opmerkingen. Volgens de Raad mag de Commissie spreken, maar bepaalt de Raad of en wat er namens de Unie wordt gezegd. Nederland heeft de Raad daarin gesteund. Het Hof stelt de Commissie in het gelijk. Het optreden van de Unie valt onder de vertegenwoordiging van de Unie bij een rechterlijke instantie (artikel 335 VWEU). Volgens dit artikel is het de taak van de Commissie om namens de Unie in rechte op te treden. Door informatie vooraf te delen met de Raad heeft de Commissie het beginsel van loyale samenwerking in acht genomen.

Financieel toezicht

Arrest van het Hof van 25 juni 2015, Co Sociedad de Gestión y Participación e.a., zaak C-18/14 (Nederland, College van Beroep voor het Bedrijfsleven)

De Nederlandse Bank (DNB) heeft aan CO Sociedad de Gestión y Participación e.a. verklaringen van geen bezwaar verleend voor het verwerven van gekwalificeerde deelnemingen in een verzekeraar van financiële producten (Atradius). DNB heeft aan deze verklaringen drie voorschriften verbonden. Sociedad is het niet eens met de voorschriften en stelt beroep in bij het College van beroep voor het bedrijfsleven. Volgens de Spaanse onderneming is DNB niet bevoegd voorschriften aan een dergelijke verklaring te verbinden. Volgens het Hof is DNB hiertoe wel degelijk bevoegd op grond van richtlijn 2007/44 over prudentieel toezicht. DNB mag zich volgens de richtlijn op goede gronden verzetten tegen een voorgenomen verwerving. Aangezien DNB zich tegen de voorgenomen verwerving mag verzetten, mag DNB deze volgens het Hof ook goedkeuren en daarbij de betrokken kandidaten aan beperkingen of voorschriften onderwerpen, ook al staat dit niet met zoveel woorden in de richtlijn. De uitkomst is in overeenstemming met het standpunt dat Nederland in de procedure heeft ingenomen.

| 26 |

Fiscaal recht

Arrest van het Hof van 22 januari 2015, Régie communale autonome du stade Luc Varenne tegen Belgische Staat, zaak C-55/14 (België)

In deze zaak gaat het om de vraag of de terbeschikkingstelling van sportinfrastructuur kwalificeert als een van btw vrijgestelde “verhuur van

onroerende goederen” in de zin van de zesde btw-richtlijn (77/388). De infrastructuur bestaat uit het veld, de kleedruimten en de bar van het voetbalstadion Luc Varenne in Tournai, België. Het stadion wordt gebruikt voor voetbalwedstrijden, waarbij het veld en de kleedruimten maximaal achttien dagen per sportseizoen op bepaalde tijdstippen gebruikt en geëxploiteerd kunnen worden. Uit het contract lijkt te volgen dat 80 % van de contractuele vergoeding bestemd is voor schoonmaak, het toezicht op en de controle van de sportinstallaties, voor het onderhoud van het speelveld en het aanpassen van het speelveld aan de geldende normen en voor de portiersdiensten. Tot slot omvat het recht van gebruik en exploitatie mede het gebruik en exploitatie van de bar. Het Hof oordeelt dat in dergelijke omstandigheden geen sprake is van “*verhuur van onroerende goederen*”. De uitspraak komt overeen met het door Nederland ingebrachte standpunt.

Arrest van het Hof van 3 februari 2015, Commissie tegen VK gesteund door o.a. Nederland, zaak C-172/13

Het Hof heeft op 3 februari geoordeeld dat de Britse regeling voor de verrekening van winsten en verliezen tussen vennootschappen die tot eenzelfde groep behoren (“*groepsaftrek*”), in stand kan blijven. Sinds een aanpassing in 2006 (n.a.v. de uitspraak in zaak C-446/03 Marks & Spencer) kunnen ook de verliezen van niet-ingezeten vennootschappen worden verrekend. De Commissie verwijt het Verenigd Koninkrijk in deze zaak dat de regeling inbreuk maakt op de vrijheid van vestiging. Het gaat daarbij om het Britse voorschrift dat de beoordeling of verliezen van een niet-ingezeten dochteronderneming verrekenbaar zijn, moet worden beoordeeld “*aan de hand van de situatie vlak na het einde*” van het belastingjaar waarin de verliezen zijn geleden. Dit komt naar het oordeel van het Hof overeen met hetgeen beslist is in de zaak Marks & Spencer. Het Hof verwerpt het verzoekschrift van de Commissie. Deze uitkomst is in lijn met de inbreng van de Nederlandse regering, die de Britse regering in deze zaak heeft gesteund.

| 27 |

Arrest van het Hof van 24 februari 2015, Sopora, zaak C-512/13 (Nederland, Hoge Raad)

In deze zaak velst het Hof een oordeel over de Nederlandse 30%-regeling, ook wel de “*expat-regeling*” genoemd. Deze regeling voorziet in een belastingvrije vergoeding van kosten van een werknemer die vanuit het buitenland in Nederland komt werken. Voor werknemers die van ver komen (meer dan 150 km van de Nederlandse grens), geeft de regeling de mogelijkheid om te kiezen voor een belastingvrije forfaitaire vergoeding

van 30% van het loon. In lijn met het standpunt van de Nederlandse regering oordeelt het Hof dat deze regeling in beginsel de EU-rechtelijke toetst kan doorstaan. Daartoe stelt het Hof eerst vast dat een onderscheid tussen werknemers uit verschillende lidstaten ook valt onder de werking van artikel 45 VWEU. Het Hof ziet vervolgens geen principiële bezwaren tegen het gebruik van een forfaitaire vergoeding als zodanig, noch tegen de afstand tot de grens als toepassingsvoorwaarde, noch tegen de hoogte van het forfait. Alleen als het forfait systematisch leidt tot duidelijke overcompensatie, kan sprake zijn van indirecte discriminatie of een belemmering van het vrij verkeer van werknemers. Het is aan de Hoge Raad om dit na te gaan.

Arrest van het Hof van 26 februari 2015, VDP Dental NV, X BV en Nobel Biocare Nederland BV, gevoegde zaken C-144/13, C-154/13 en C-160/13 (Nederland, Hoge Raad)

Deze zaken gaan over btw op de levering van tandprothesen. Door een overgangsregime in de btw-richtlijn 2006 (77/388/EEG) bestaan er verschillen in vrijstellingen tussen de lidstaten. De Hoge Raad vraagt of de leveringen zijn vrijgesteld van btw. Een van de problemen die zich voordeed was dat een ondernemer in Nederland zowel gebruik wilde maken van een vermeende belastingvrijstelling als van een btw-af trek op dezelfde goederen. Het Hof heeft herhaald dat het niet mogelijk is om zowel van een vrijstelling gebruik te maken als van een recht op aftrek. Deze uitkomst is in lijn met het Nederlandse standpunt. Het Hof verduidelijkt verder dat de levering van tandprothesen is vrijgesteld van btw zolang deze worden geleverd door tandartsen of tandtechnici. Het maakt daarbij geen verschil of de lidstaat van herkomst de levering wel of niet heeft vrijgesteld op grond van de uitzonderingsmogelijkheid in de overgangsregeling in de btw-richtlijn. Dit aspect van het arrest van het Hof is niet in lijn met het Nederlandse standpunt.

Arrest van het Hof van 21 mei 2015, Verder LabTec GmbH & Co. KG tegen Finanzamt Hilden, zaak C-657/13 (Duitsland)

Verder LabTec is een in Duitsland gevestigde vennootschap. Zij heeft het beheer van haar eigen octrooi-, merken- en modelrechten overgedragen aan haar in Nederland gelegen vaste inrichting. Op grond van de Duitse belastingregels moet Verder LabTec in die situatie belasting betalen over de zogenaamde “latente meerwaarden”. Het begrip “latente meerwaarden” ziet op het verschil tussen de boekwaarde en de waarde in het economische verkeer van

bepaalde activa die worden overgedragen van een binnenlandse naar een buitenlandse inrichting van dezelfde onderneming, en die zijn ontstaan op het grondgebied van de lidstaat die de fiscale heffing oplegt. De latente meerwaarden kunnen gespreid over tien jaren betaald worden. Verder LabTec stelt in beroep tegen de belastingaanslag dat de regel in strijd is met het vrij verkeer van vestiging. De verwijzende rechter vraagt zich af of de invordering van de belasting over de latente meerwaarden verspreid over tien jaar evenredig is. Het Hof beantwoordt die vraag bevestigend en overweegt daarbij dat gefaseerde inning van de betrokken belasting over tien jaar een evenredige maatregel is om het doel van de verdeling van de heffingsbevoegdheid tussen de lidstaten te bereiken. Dit oordeel van het Hof is in lijn met het Nederlandse standpunt zoals naar voren gebracht in deze zaak.

Arrest van het Hof van 18 juni 2015, Kieback, zaak C-9/14 (Nederland, Hoge Raad)

De heer Kieback woont in Duitsland en werkt in het academisch ziekenhuis van Maastricht. In 2005 emigreert hij naar de Verenigde Staten. Over de drie maanden die hij in dat jaar nog in Nederland heeft gewerkt, ontvangt hij een belastingaanslag waartegen hij in beroep gaat. Hij wil de negatieve inkomsten uit zijn Duitse woning van zijn Nederlandse inkomstenbelasting kunnen aftrekken. Dit wordt door de belastingdienst afgewezen. Hij is buitenlands belastingplichtige. Dan geldt de hoofdregel dat de woonlidstaat het best in staat is om rekening te houden met het volledige inkomen en de persoonlijke omstandigheden. In de woonlidstaat kan het best worden vastgesteld welke belastingvoordelen moeten worden toegekend. Dit is alleen anders wanneer bijna alle inkomsten uit de werklidstaat komen. Dan is het aan de werklidstaat om de belastingvoordelen toe te kennen. Op basis van zijn jaarinkomsten in 2005 is Nederland niet de meest aangewezen staat om de belastingvoordelen toe te kennen. Dit arrest is in lijn met het standpunt van de Nederlandse regering.

Arrest van het Hof van 2 september 2015, Groupe Steria, zaak C-386/14 (Frankrijk)

Deze zaak betreft de Franse fiscale-integratieregeling. Bij de implementatie van de moeder-dochterrichtlijn heeft Frankrijk gekozen voor de optie van de zogenoemde 95/5-regeling. Deze regeling houdt in dat dividenden afkomstig van een dochter bij de moeder zijn vrijgesteld van belasting, maar daar staat tegenover dat een forfaitair bedrag van 5% van die dividenden weer wordt opgeteld bij de winst. Dit forfaitaire bedrag weerspiegelt de kosten die de moederonderneming geacht wordt te maken voor de

dochteronderneming. Ondernemingen die ervoor kiezen gebruik te maken van de Franse fiscale-integratieregeling, kunnen deze bijtelling van 5% echter ongedaan maken. Omdat de Franse fiscale-integratieregeling niet openstaat voor buitenlandse dochtervennootschappen, worden dividendinkomsten van buitenlandse dochterondernemingen *de facto* benadeeld. Het Hof van Justitie oordeelt dat dit een belemmering vormt voor de vrijheid van vestiging waarvoor geen rechtvaardigingsgrond bestaat. Het arrest komt niet overeen met het door de Nederlandse regering naar voren gebrachte standpunt.

Arrest van het Hof van 17 september 2015, in de gevoegde zaken Miljoen, zaak C-10/14, X, zaak C-14/14 en Société Générale, zaak C-17/14 (Nederland, Hoge Raad)

Miljoen, X en Société Générale hebben aandelen in Nederlandse ondernemingen waarover zij dividend ontvangen. Als niet-ingezeten aandeelhouder betalen zij daarover via een bronheffing 15% Nederlandse dividendbelasting. Een ingezeten aandeelhouder betaalt dit ook, maar kan de ingehouden dividendbelasting vervolgens verrekenen met de Nederlandse inkomsten- of vennootschapsbelasting. De Hoge Raad vraagt het Hof of de verschillende behandeling van ingezeten en niet-ingezeten aandeelhouders een belemmering van het vrij verkeer van kapitaal vormt. Het Hof oordeelt dat dit in bepaalde gevallen een belemmering kan vormen, namelijk wanneer de belasting op dividenden van niet-ingezeten aandeelhouders zwaarder drukt dan de belasting die ingezeten aandeelhouders betalen via de inkomsten- of vennootschapsbelasting. Voor de bepaling van de effectieve belastingdruk moet, wanneer het om natuurlijke personen gaat, rekening worden gehouden met het heffingsvrije vermogen. Voor vennootschappen moeten bij de vergelijking van de belastingdruk de kosten die rechtstreeks samenhangen met de inning van de dividenden worden meegenomen. Het Hof oordeelt daarnaast dat met een bilateraal belastingverdrag het verschil in behandeling tussen een niet-ingezeten en ingezeten aandeelhouder kan worden geneutraliseerd. Daarvoor is vereist dat het nadeel dat een niet-ingezeten aandeelhouder lijdt volledig wordt geneutraliseerd door de toepassing van dit verdrag. De uitspraak komt gedeeltelijk overeen met het Nederlandse standpunt.

Arrest van het Hof van 19 november 2015, Hirvonen, zaak C-632/13 (Zweden)

Hilkka Hirvonen is een Zweedse staatsburger die in Finland woont. Zij heeft altijd in Zweden gewerkt en ontvangt nu een pensioen uit Zweden als enig

inkomen. Als niet-ingezetene belastingplichtige heeft zij de keuze tussen twee verschillende Zweedse belastingstelsels. In beginsel geldt voor haar een speciale bronheffing voor niet-ingezetenen tegen verlaagd tarief en zonder aftrekmogelijkheden. Zij kan echter ook kiezen voor de toepassing van de algemene Zweedse belastingregeling, die een hoger tarief kent en de mogelijkheid biedt voor belastingaftrek. Hirvonen kiest voor de toepassing van de bronheffing, maar eist ook een belastingaftrek. Dit wordt afgewezen. Deze afwijzing is volgens het Hof niet in strijd met artikel 21 VWEU. Een keuzestelsel zoals het Zweedse, met inbegrip van de weigering van belastingaftrek als wordt gekozen voor de bronheffing, is immers niet discriminerend zolang een niet-ingezetene die kiest voor de bronheffing, niet is onderworpen aan een hogere belasting dan een vergelijkbare ingezetene die wordt belast volgens het algemene stelsel. Dit was ook het standpunt van de Nederlandse regering in deze zaak.

Arrest van het Hof van 9 december 2015, X, zaak C-595/13 (Nederland, Hoge Raad)

De fiscale eenheid X is in geschil met de Inspecteur der belastingdienst en de staatssecretaris van Financiën. De fiscale eenheid X stelt dat diensten die worden verricht door een onderdeel van de fiscale eenheid X, kunnen worden beschouwd als “beheer” van “een gemeenschappelijk beleggingsfonds” in de zin van artikel 13, B aanhef en letter d, punt 6 van de Zesde btw-richtlijn en daardoor vrijgesteld zijn van omzetbelasting. Het Hof oordeelt dat beleggingsmaatschappijen zoals die in het hoofdgeding beschouwd kunnen worden als “gemeenschappelijke beleggingsfondsen”, op voorwaarde dat de betrokken lidstaat deze vennootschappen aan bijzonder overheidstoezicht heeft onderworpen. De tweede vraag van de Hoge Raad gaat over de vraag of onder “beheer” mede moet worden begrepen de aan een derde uitbestede, feitelijke exploitatie van de onroerende zaken van een gemeenschappelijk beleggingsfonds. Het Hof oordeelt dat dit niet zo is. Deze uitspraak is in lijn met het standpunt van de Nederlandse regering.

| 31 |

Arrest van het Hof van 10 juni 2015, X, zaak C-686/13 (Zweden)

In deze zaak speelt de vraag of de Zweedse belastingregels, op grond waarvan een moederonderneming geen belasting hoeft te betalen over winsten uit een deelneming in haar dochteronderneming, met als logisch gevolg dat verliezen uit die deelneming niet aftrekbaar zijn, een beperking vormen van het vrij verkeer van vestiging. Het Hof oordeelt van niet. In casu leed de Zweedse moederonderneming een valutaverlies als gevolg van de

liquidatie van haar Britse dochteronderneming. Dat verlies was volgens de Zweedse regels niet aftrekbaar, niet in binnenlandse noch in grensoverschrijdende situaties. Van een benadeling in grensoverschrijdende situaties was dus geen sprake. En al was dat wel het geval, dan nog oordeelt het Hof dat de lidstaten niet verplicht zijn om hun belastingregels af te stemmen op die van andere lidstaten. De keuze voor grensoverschrijdende vestiging kan namelijk, naar gelang het geval, meer of minder gunstig uitpakken voor de betrokken onderneming. Deze uitkomst is in lijn met het Nederlandse standpunt.

Handvest

Arrest van het Hof van 26 maart 2015, Fenoll, zaak C-316/13 (Frankrijk)

Deze zaak betreft de uitleg van het recht op vakantie met behoud van loon, zoals neergelegd in richtlijn 2003/88 en artikel 31, lid 2 van het Handvest. Het Franse *Cour de Cassation* heeft het Hof gevraagd of een gehandicapte die werkzaam is bij een sociale werkplaats, “*werknemer*” is in de zin van het Unierecht. Dit is volgens het Hof het geval. Daarnaast wilde de Franse rechter weten of partijen in een geding tussen particulieren zich rechtstreeks kunnen beroepen op artikel 31, lid 2 van het Handvest (de zgn. horizontale werking). De door Nederland ingediende opmerkingen hadden alleen betrekking op deze vraag. Het Hof oordeelt – in lijn met het Nederlandse standpunt – dat het Handvest in dit geval niet van toepassing is. Fenolls vordering betreffende zijn jaarlijkse vakantie met behoud van loon ziet namelijk op een periode vóór de inwerkingtreding van het Verdrag van Lissabon, waarmee het Handvest juridisch bindend werd. Fenoll kan zich dus om die reden niet op het Handvest beroepen. Aan de vraag over (het ontbreken van) de horizontale werking van het Handvest komt het Hof niet toe.

Institutioneel recht

Uitspraak van het Hof van 14 april 2015, Raad ondersteund door o.a. Nederland tegen Commissie, zaak C-409/13

Het beroep van de Raad was gericht tegen het besluit van de Commissie om haar voorstel voor een kaderverordening voor macrofinanciële steun (MFS)

aan derde landen in te trekken. Volgens de Raad vormt de intrekking van het voorstel een ernstige schending van de bevoegdheidstoedeling, het institutionele evenwicht, het beginsel van loyale samenwerking, het vereiste van een deugdelijke motivering en het beginsel van democratie. Het Hof bevestigt echter dat de Commissie te allen tijde bevoegd is om een voorstel te wijzigen en zo nodig in te trekken. Het Hof erkent dat dit de Commissie echter geen vetorecht verleent omdat dit in strijd zou zijn met het beginsel van toedeling van bevoegdheden en het beginsel van institutioneel evenwicht. Tegen de intrekking kan beroep worden ingesteld omdat het EP en de Raad hun wetgevende bevoegdheid daardoor niet meer kunnen uitoefenen zoals zij hadden gewild. Mocht de Commissie een voorstel tijdens de gewone wetgevingsprocedure willen intrekken, dan dient zij dit wel goed te beargumenteren. Het Hof stelt vast dat zij dat in dit geval afdoende heeft gedaan. De intrekking is volgens het Hof gerechtvaardigd omdat de door de wetgever voorgestelde wijzigingen het voorstel zodanig ontwrichten dat de doelstellingen ervan werden verhinderd en daarmee zijn bestaansredenen verliest. Het Hof verwerpt het beroep.

| 33 |

Uitspraak van het Hof van 5 mei 2015, Spanje tegen Parlement en Raad, ondersteund door o.a. Nederland, zaken C-146/13 en C-147/13

Spanje stelt beroep in tegen de door versterkte samenwerking tot stand gekomen verordeningen betreffende het Europees eenheidsoctrooi. Zaak C-146/13 betreft de verordening ter eenheidsbescherming van Europese octrooien (1257/2012). Zaak C-147/13 betreft het bijbehorende talenregime. Het Hof verwerpt alle door Spanje opgeworpen middelen en verwijst meermaals naar het feit dat de verordening een bijzondere overeenkomst in de zin van artikel 142 van het Verdrag inzake de verlening van Europese octrooien is. De bestreden verordening zelf scheidt dus geen kader voor de verlening van octrooien, maar stelt juridische voorwaarden waardoor de eenheidsbescherming van de octrooien in de lidstaten kan worden gewaarborgd. In zaak C-147/13 stelt Spanje dat het talenregime discriminerend is. Het Hof overweegt dat dergelijke discriminatie door een legitiem doel van algemeen belang gerechtvaardigd kan worden. Volgens het Hof is het talenregime van de verordening geschikt om (onder andere) de toegang tot octrooibescherming te vergemakkelijken. Bovendien voorziet de verordening in hulpmiddelen voor lidstaten zonder een versie in de eigen taal. Het Hof acht het talenregime daarom geschikt en proportioneel. In beide zaken wordt het beroep van Spanje ongegrond verklaard.

Arrest van het Gerecht van 23 september 2015, Nederland tegen Commissie, zaak T-261/13

Om ervoor te zorgen dat alle lidstaten beschikken over vergelijkbare indexcijfers van de consumptieprijzen, is op EU-niveau een aantal wetgevende maatregelen genomen. Op grond van deze maatregelen zijn EU-richtsnoeren en een handboek vastgesteld. Nederland is opgekomen tegen de rol van het statistische bureau Eurostat bij het opstellen van deze documenten. Volgens Nederland hadden deze juridisch bindende documenten niet door Eurostat mogen worden vastgesteld, maar hadden zij door de Commissie moeten worden vastgesteld en wel door middel van de regelgevingsprocedure met toetsing. Het Gerecht heeft Nederland gelijk gegeven. Volgens het Gerecht moet voor de vaststelling van deze documenten de regelgevingsprocedure met toetsing zoals opgenomen in artikel 5 bis van het comitologiebesluit worden toegepast.

Arrest van het Gerecht van 16 december 2015, Zweden gesteund door o.a. Nederland tegen Commissie, zaak T-521/14

| 34 | In de biocidenverordening (528/2012) staat dat de Commissie uiterlijk 13 december 2013 een gedelegeerde handeling dient vast te stellen over wetenschappelijke criteria voor het bepalen van hormoonverstorende eigenschappen. Toen de Commissie deze maatregel op die datum nog niet had vastgesteld, heeft Zweden beroep ingesteld bij het Gerecht. Het Gerecht stelt vast dat de Commissie een duidelijke, precieze en onvoorwaardelijke verplichting had om de gedelegeerde handeling uiterlijk 13 december 2013 vast te stellen. Het feit dat de Commissie bezig was met een impact assessment doet hier niet aan af omdat de verordening niet vereist dat een impact assessment wordt gedaan. Zelfs indien dat wel het geval was, ontheft dit de Commissie niet van de verplichting om de gedelegeerde handeling voor de vastgestelde datum aan te nemen, aldus het Gerecht. Het Gerecht stelt Zweden in het gelijk.

Intellectueel eigendom

Arrest van het Hof van 15 maart 2015, Copydan Båndkopi, zaak C-463/12 (Denemarken)

In een geschil tussen Copydan en Nokia rijst de vraag of Nokia de thuiskopievergoeding moet betalen aan Copydan voor geheugenkaarten in mobiele telefoons die Nokia heeft ingevoerd en verkocht in Denemarken. De thuiskopievergoeding is bedoeld als vergoeding voor auteursrecht-

hebbenden. Volgens het Hof kan de thuiskopievergoeding ook worden geheven op multifunctionele dragers zoals geheugenkaarten van mobiele telefoons. Of kopieën ook daadwerkelijk worden gemaakt is niet relevant maar dat dragers daarvoor kunnen worden gebruikt is al voldoende voor de heffing. Dat de drager meerdere functies bezit en de reproductiefunctie secundair is, is ook niet relevant. Er mag in de nationale regeling voor de thuiskopievergoeding daarnaast geen onderscheid worden gemaakt tussen losse dragers zoals geheugenkaarten en het in het apparaat geïntegreerde geheugen zolang de reproductiefunctie ervan identiek is. Een thuiskopie-regeling die voorts geen onderscheid maakt tussen reproducties uit rechtmatige of onrechtmatige bron, is in strijd met de richtlijn. De uitspraak is gedeeltelijk in overeenstemming met het Nederlandse standpunt.

Arrest van het Hof van 25 juni 2015, Saatgut-Treuhandverwaltung, zaak C-242/14 (Duitsland)

Saatgut Treuhandverwaltung (STV) is een in Duitsland gevestigde vennootschap die houders van diverse beschermde plantenrassen verenigt en onder meer de rechten van de houder van het op basis van verordening 2100/94 beschermde ras wintergerst *Finita* behartigt. Het draait in deze zaak om de vraag of een boer die de oogst van deze gerst gebruikt om opnieuw te zaaien, een volledige licentievergoeding aan STV verschuldigd is of alleen een zogeheten “aanplantingsvergoeding” op grond van verordening 2100/94. Het Hof stelt vast dat de verplichting voor het betalen van de aanplantingsvergoeding pas ontstaat op het moment dat de oogstproducten daadwerkelijk zijn ingezaaid. De boer dient de aanplantingsvergoeding uiterlijk op het einde van het verkoopseizoen waarin de aanplant plaatsvindt (uiterlijk op 30 juni na de zaaidatum) te betalen. Deze uitspraak is conform het Nederlandse standpunt.

| 35 |

Landbouw

Beschikking van het Hof van 6 oktober 2015, Gouda Holland respectievelijk Edam Holland, zaken C-519/14 P en C-517/14 P

In deze zaken werd beroep in gesteld door de Duitse *Schutzgemeinschaft Milch und Milcherzeugnisse* tegen de beschermde geografische aanduidingen “Gouda Holland” en “Edam Holland”. In eerste aanleg was de *Schutzgemeinschaft* door het Gerecht niet ontvankelijk verklaard. Het Hof bevestigd dit oordeel bij

beschikking. Dit is volledig in overeenstemming met het standpunt van de Nederlandse regering.

Arrest van het Gerecht van 24 november 2015, Nederland tegen Commissie, zaak T-126/14
Nederland heeft beroep ingesteld tegen een uitvoeringsbesluit van de Commissie waarin Nederland werd opgedragen een bedrag van 4,7 miljoen euro aan rente terug te vorderen. Volgens de Commissie heeft Nederland ten onrechte geen rente berekend over de terugvordering van onterecht verstrekte exportsubsidies voor zuivel. De Commissie meende dat deze plicht mede voortvloeide uit het gelijkwaardigheidsbeginsel en stelde dat de terugvordering van een ten onrechte verleende landbouwsubsidie vergelijkbaar is met de invordering van een niet-betaalde belastingschuld in Nederland. Het Gerecht is het met Nederland eens dat de specifieke functie van de EU-heffingen om de markten te reguleren niet vergelijkbaar zijn met nationale belastingen. Het Gerecht stelt vast dat daarmee sprake is van onjuiste toepassing door de Commissie van het gelijkwaardigheidsbeginsel. Het beroep wordt op deze grond toegewezen.

| 36 |

Mededinging

Arrest van het Hof van 16 juli 2015, zaak C-170/13, Huawei (Duitsland)

In deze zaak zijn vragen gesteld over het mogelijke misbruik van machtspositie door een houder van een *Standard Essential Patent (SEP)*. Huawei is houdster van een SEP-octrooi op het gebied van mobiele telecommunicatietechnologie. Zonder de SEP kunnen andere producenten geen producten maken die voor consumenten bruikbaar zijn. Huawei heeft zich verbonden licenties te verlenen aan derden onder condities die *fair, reasonable and non-discriminatory (FRAND)* zijn. De verwijzende rechter vraagt onder welke omstandigheden een SEP-houder misbruik van machtspositie kan worden verweten wanneer hij optreedt tegen het gebruik van het octrooi zonder zijn toestemming. Dit kan bijvoorbeeld door middel van een stakingsbevel of een terugroepingsbevel. Het Hof oordeelt dat er slechts onder bepaalde omstandigheden sprake is van misbruik van machtspositie. Er is volgens het Hof geen sprake van misbruik van machtspositie indien de octrooihouder, voordat hij overgaat tot een stakingsbevel of het van de markt halen van het product waarin het octrooi wordt gebruikt, de gebruiker een nauwkeurig omschreven redelijk en eerlijk licentieaanbod

heeft gedaan en de gebruiker daar niet met gepaste spoed en te goeder trouw op heeft gereageerd. De uitspraak komt in grote lijnen overeen met het standpunt van de Nederlandse regering.

Milieu

Arrest van het Hof van 29 april 2015, Nordzucker, zaak C-184/14 (Duitsland)

Deze zaak gaat over de boete wegens overmatige emissie als geregeld in artikel 16, lid 3, van de ETS-richtlijn (2003/81). Deze boete werd opgelegd aan Nordzucker, een Duitse suikerfabrikant, die tijdig de hoeveelheid emissierechten inleverde die het bedrijf volgens het emissieverslag verschuldigd was. Dit verslag werd geverifieerd door een onafhankelijke verificateur, zoals de ETS-richtlijn voorschrijft. De Duitse bevoegde autoriteit stelde echter nadien vast dat de hoeveelheid in het verslag te laag was en corrigeerde dit cijfer. Daarop leverde Nordzucker, wederom tijdig, de benodigde aanvullende emissierechten in. De vraag is of in deze omstandigheden een boete wegens overmatige emissie kan worden opgelegd. Het Hof oordeelt dat artikel 16, lid 3, van de richtlijn een bijzondere sanctie bevat die alleen ziet op gevallen waarin niet of niet tijdig de hoeveelheid emissierechten wordt ingeleverd die correspondeert met het emissiecijfer uit het geverifieerde verslag. Voor alle andere onregelmatigheden, zoals ook *in casu*, moeten sancties worden opgelegd op grond van artikel 16, lid 1, van de ETS-richtlijn. Dit oordeel komt overeen met het Nederlandse standpunt.

| 37 |

Arresten van het Gerecht van 30 april 2015, Polynt en Hitachi v. European Chemicals Agency, zaken T-134/13 en T-135/13 (ECHA)

Op grond van artikel 57 van de REACH-verordening (1907/2006) kunnen bepaalde chemische stoffen die schadelijk zijn voor de volksgezondheid of het milieu, op een kandidatenlijst worden geplaatst. Plaatsing op die lijst zorgt ervoor dat deze stoffen niet zonder voorafgaande goedkeuring kunnen worden gebruikt door (onder meer) de industrie. Deze zaken betreffen de stoffen HHPA en MHPA, die door Nederland zijn aangedragen voor plaatsing op de kandidatenlijst. Deze stoffen zijn zogenaemde *inhalatieallergenen*. Door blootstelling daaraan worden antistoffen aangemaakt in het lichaam, waarna bij herhaalde blootstelling ernstige allergieën en schade aan de longen en aan de luchtwegen kan optreden.

ECHA heeft als bevoegde autoriteit het besluit genomen tot plaatsing van deze stoffen op de kandidatenlijst. Daarbij werd voor het eerst gebruik gemaakt van de categorie stoffen van artikel 57(f) van de REACH-verordening. De bedrijven Polynt en Hitachi vorderen nietigverklaring van het besluit van ECHA. Zij voeren onder meer aan dat de risico's van blootstelling aan HHPA en MHPA voldoende beheersbaar zijn en dat er onvoldoende wetenschappelijk bewijs zou zijn van de ernstige gevolgen van deze stoffen. Het Gerecht oordeelt dat bij de plaatsing van stoffen op de kandidatenlijst op grond van artikel 57(f) gekeken moet worden naar de intrinsieke gevaren van de stoffen. De beheersbaarheid van de risico's van blootstelling is niet bepalend. ECHA kon op goede gronden beslissen tot plaatsing van HHPA en MHPA op de kandidatenlijst. Deze uitspraak komt overeen met het Nederlandse standpunt.

Arrest van het Hof van 1 juli 2015, Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland eV, zaak C-461/13 (Duitsland)

138 | De Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland komt op tegen de goedkeuring voor het uitdiepen van de rivier de Wezer. Dit heeft hydrologische en morfologische consequenties voor de betrokken rivierdelen, zoals onder andere een toegenomen stroomsnelheid, stijgende hoogwaterstanden en toename van het zoutgehalte. Het *Bundesverwaltungsgericht* vraagt zich af of artikel 4, lid 1, sub a, i tot en met iii van de kaderrichtlijn water (richtlijn 2000/60/EG) van toepassing is op de goedkeuringsprocedure en wil weten wat in een voorkomend geval de doorslaggevende criteria zijn om te beoordelen of sprake is van “*achteruitgang van de toestand van een waterlichaam*” in de zin van de richtlijn. Gelet op de bewoordingen, doelstellingen en structuur van de richtlijn oordeelt het Hof dat de verplichting om achteruitgang te voorkomen en de verbeteringsverplichting niet slechts beginselverplichtingen zijn, maar ook gelden voor specifieke projecten. Dat betekent dat, tenzij een uitzondering is toegestaan, de goedkeuring van een project moet worden geweigerd als dit project tot een achteruitgang kan leiden of de verbeteringsverplichting in gevaar brengt. Er is sprake van “*achteruitgang van de toestand van een waterlichaam*” zodra vaststaat dat de toestand van ten minste een van de kwaliteitselementen zoals bedoeld in bijlage V bij de richtlijn een klasse achteruitgaat of als dat element zich al in de laagste klasse bevindt. Deze uitleg komt overeen met het door Nederland ingebrachte standpunt.

Arrest van het Hof van 10 september 2015, Nannoka, zaak C-81/14 (Nederland, Raad van State)

De VOS-richtlijn (1999/13) heeft tot doel de emissie van stoffen die de ozonlaag aantasten, te voorkomen of te verminderen. In dat kader moesten bestaande installaties die dergelijke stoffen uitstoten, in beginsel uiterlijk 31 oktober 2007 hetzij aan bepaalde grenswaarden voldoen, hetzij een reductieprogramma uitvoeren. Aan Nannoka is een last onder dwangsom opgelegd wegens de overtreding van het Oplosmiddelenbesluit. Nannoka claimt dat zij aanspraak maakt op extra tijd na 31 oktober 2007 om te voldoen aan de toepasselijke regels. De Raad van State vraagt het Hof onder welke voorwaarden die extra tijd zou kunnen worden toegestaan. Het Hof oordeelt dat een exploitant onder bepaalde strikte voorwaarden extra tijd kan krijgen. De exploitant dient daartoe wel eerst een verzoek bij de bevoegde autoriteiten in te dienen. De uitspraak is niet in lijn met het Nederlandse standpunt.

Privacy

Arrest van het Hof van 16 april 2015, Willems e.a., zaak C-466-499/12 (Nederland, Raad van State)

Willems e.a. hebben een paspoortaanvraag dan wel een aanvraag voor een identiteitskaart ingediend. De bevoegde burgemeesters hebben de aanvragen niet in behandeling genomen omdat belanghebbenden weigerden hun vingerafdrukken te laten opnemen. Willems e.a. voeren onder meer aan dat de invoer en de bewaring van deze biometrische gegevens een grove inbreuk op hun lichamelijke integriteit en een beperking van hun recht op bescherming van hun privéleven vormen. Het Hof oordeelt allereerst dat identiteitskaarten niet onder het toepassingsbereik van verordening 2252/2004 vallen. Daarnaast oordeelt het Hof dat ieder ander gebruik van biometrische gegevens dan voor doeleinden voor de afgifte van paspoorten, niet door verordening 2252/2004 wordt geregeld. Om die reden kan de nationale rechter dergelijke opslag en gebruik enkel toetsen aan nationale grondrechten inzake privacy en gegevensbescherming. Deze uitspraak komt overeen met het Nederlandse standpunt.

Procesrecht

Arrest van het Hof van 10 september 2015, Van Dijk, gevoegde zaken C-72/14 (Nederland, Gerechtshof's-Hertogenbosch) en C-197/14 (Nederland, Hoge Raad)

Twee Nederlandse Rijnvarenden zijn in geschil met de belastinginspecteur over de vraag in welk land (Nederland of Luxemburg) zij verzekerd waren voor de sociale verzekeringen. Luxemburg had aan beide scheepslieden een E101-verklaring afgegeven, waarmee werd verklaard dat op grond van verordening 1408/71 de socialezekerheidswetgeving van Luxemburg op hen van toepassing was. Het Hof oordeelt dat Rijnvarenden niet onder de socialezekerheidsverordening (1408/71) vallen, maar dat het Rijnvarendenverdrag op hen van toepassing is. De door Luxemburg op grond van de verordening uitgegeven E101-verklaring heeft daarom geen juridisch bindende werking. Het Hof oordeelt daarnaast in de zaak C-197/14 dat in een situatie waarin een lagere rechter (in casu het Gerechtshof 's-Hertogenbosch) vragen heeft gesteld aan het Hof, de hoogste nationale rechter (*in casu* de Hoge Raad) een zaak zonder verwijzing kan afdoen en niet verplicht is om het antwoord van het EU-Hof op de vragen af te wachten indien naar zijn oordeel sprake is van een *acte clair*. Deze uitspraak is volledig in lijn met het standpunt van de Nederlandse regering.

| 40 |

Sociaal recht

Arrest van het Hof van 15 januari 2015, Evans, zaak C-179/13 (Nederland, Centrale Raad van Beroep)

De Britse Evans heeft vanaf 1973 in verschillende functies in Nederland gewerkt. Zo werkte zij voor het Britse en Amerikaanse consulaat, waardoor zij een zogeheten geprivilegieerde status had en daarmee vrijgesteld was van het betalen van de meeste belastingen en premies in Nederland. Zij betaalde daarom geen AOW-premie. Om die reden telt de periode waarin zij werkte voor het Amerikaanse consulaat niet mee bij de berekening van haar ouderdomspensioen. Het Hof oordeelt dat de socialezekerheidsverordening (1408/71) zich niet verzet tegen deze wijze van berekenen van het ouderdomspensioen van Evans. Het Hof oordeelt dat Nederland de bijzondere uitsluiting van de verordening op grond van het Verdrag van Wenen mocht toepassen. Evans heeft vrijwillig gekozen om uitgesloten te blijven toen haar alsnog de mogelijkheid werd geboden zich te verzekeren. De uitspraak komt overeen met de inbreng van de Nederlandse regering.

Arrest van het Hof van 5 februari 2015, Mertens, zaak C-655/13 (Nederland, Centrale Raad van Beroep)

Mertens heeft de Nederlandse nationaliteit en is woonachtig in Nederland. Mertens heeft in Duitsland voor verschillende werkgevers gewerkt, in voltijd en na haar ontslag in deeltijd. Zij vraagt na haar ontslag bij de eerste werkgever eerst in Nederland een werkloosheidsuitkering aan. Het UWV wijst haar verzoek om een Nederlandse werkloosheidsuitkering af omdat het van mening is dat Mertens op grond van de socialezekerheidsverordening (1408/71) aangemerkt moet worden als een grensarbeider en zij dientengevolge in Duitsland een uitkering dient aan te vragen. In het beroep tegen de Nederlandse afwijzing vraagt de Centrale Raad van Beroep het Hof om uitleg over de begrippen “gedeeltelijk” en “volledig werkloze grensarbeider” in de zin van de socialezekerheidsverordening. Het Hof oordeelt dat Mertens aangemerkt dient te worden als een gedeeltelijk werkloze grensarbeider en recht op een uitkering heeft volgens de Duitse wettelijke regeling. Dit komt overeen met het Nederlandse standpunt.

Arrest van het Hof van 19 maart 2015, Kik, zaak C-266/13 (Nederland, Hoge Raad)

Deze zaak gaat over de heer Kik, die in Nederland woont en gedurende een aantal maanden heeft gewerkt voor een Zwitserse werkgever op een schip (een zogenoemde pijpenlegger) dat onder Panamese vlag vaart. Dit gebeurde boven het continentaal plat van verschillende lidstaten en de Verenigde Staten, in de territoriale wateren van Australië en op open zee. Gedurende de volledige periode is Kik over zijn inkomsten belastingplichtig geweest in Nederland. In geschil is of Kik premieplichtig was voor de Nederlandse volksverzekeringen. Het Hof overweegt ten eerste dat de situatie van Kik binnen de reikwijdte van de socialezekerheidsverordening (1408/71) valt. Ten tweede stelt het Hof vast dat de werkzaamheden geen exploratie van het continentaal plat of exploitatie van natuurlijke rijkdommen betreffen. Om die reden zijn het geen werkzaamheden op het grondgebied van een lidstaat. Het Hof oordeelt dat een persoon als Kik in beginsel onderworpen is aan de wetgeving van de vestigingsstaat van zijn werkgever. Echter, als die toepassing ertoe zou leiden dat hij bij een stelsel van vrijwillige verzekering aansluit of dat hij bij geen enkel stelsel van sociale zekerheid is aangesloten, dan is hij alsnog onderworpen aan de wetgeving van zijn woonstaat (in casu Nederland). Deze uitkomst is in lijn met wat de Nederlandse regering heeft betoogd.

Arrest van het Hof van 23 april 2015, Franzen e. a., zaak C-382/13 (Nederland, Centrale Raad van Beroep)

Drie Nederlanders hebben beroep ingesteld tegen de afwijzing van hun verzoek om kinderbijslag en AOW in Nederland. Zij werkten enkele uren per week in Duitsland als kapper en verkoper in een kledingwinkel op basis van oproepcontracten. In Duitsland hebben zij dan geen recht op kinderbijslag of ouderdomspensioen. Kinderbijslag of ouderdomspensioen wordt evenmin toegekend in Nederland, op grond van de regel dat de werkstaat (Duitsland) hiervoor verantwoordelijk is. De Centrale Raad van Beroep heeft het Hof hierover vragen gesteld. De kernvraag is welke socialezekerheids-wetgeving van toepassing is. Het Hof bevestigt dat een werknemer op grond van de socialezekerheidsverordening (1408/71) onderworpen is aan de regels van de werkstaat (in casu Duitsland), ook als hij slechts enkele dagen per week op het grondgebied van die andere lidstaat werkt. Het Hof voegt hier wel aan toe dat het EU-recht zich er niet tegen verzet dat de migrerende werknemer recht heeft op kinderbijslag en ouderdomspensioen in de woonstaat. Wel moet voldaan zijn aan de materiële voorwaarden voor de toekenning van dergelijke prestaties volgens het recht van de woonstaat en mag er geen sprake zijn van cumulatie. De uitspraak komt deels overeen met het Nederlandse standpunt.

| 42 |

Arrest van het Hof van 29 april 2015, Van Leeuwen, zaak C-51/13 (Nederland, Rechtbank Rotterdam)

Van Leeuwen sluit een levensverzekering af bij Nationale Nederlanden (NN). Hij voelt zich echter achteraf niet voldoende ingelicht door NN. NN heeft aan de inlichtingenverplichting van de Nederlandse implementatiewet van de derde levensrichtlijn (92/96/EEG) voldaan. De verwijzende rechter vraagt of de inlichtingenplicht kan worden aangevuld door nationaal ongeschreven recht. Het Hof oordeelt dat de doelstelling van deze inlichtingenplicht is om te verzekeren dat de verzekeringnemer over de nodige gegevens beschikt om de verzekering te kiezen die het best bij zijn behoeftes aansluit. De richtlijn bevat minimumharmonisatie die door de nationale wetgever mag worden aangevuld. Deze aanvulling moet echter duidelijk en nauwkeurig zijn en zij moet nodig zijn voor de verzekeringnemer om de wezenlijke bestanddelen van de verzekeringsverbintenis te begrijpen. De beoordeling of de nationale wet en (ongeschreven) regelgeving aan deze voorwaarden voldoen, ligt bij de nationale rechter. Deze uitkomst komt overeen met het Nederlandse standpunt.

Arrest van het Hof van 4 juni 2015, Fischer-Lintjens, zaak C-543/13 (Nederland, Centrale Raad van Beroep)

Mevrouw Fischer-Lintjens (Nederlandse) woonde 36 jaar in Duitsland en is daarna teruggekeerd naar Nederland. Zij ontving een Duits weduwepensioen en later ook AOW. Als gevolg hiervan diende zij haar zorgverzekering in Nederland te regelen (artikel 27 van verordening 1408/71). De AOW werd met terugwerkende kracht van anderhalf jaar toegekend. De Nederlandse Zorgverzekeringswet staat echter niet toe dat een zorgverzekering met een terugwerkende kracht van meer dan vier maanden wordt afgesloten. Hierdoor was mevrouw Fischer-Lintjens een periode niet gedekt voor zorgkosten. Het Hof oordeelt dat dit in strijd is met verordening 1408/71. Daartoe stelt het Hof allereerst vast dat de verantwoordelijkheid voor de zorgverzekering overgaat naar de lidstaat die het pensioen uitkeert op het moment dat het pensioen daadwerkelijk aan de betrokkene wordt uitbetaald. Het moment van het formele besluit is niet bepalend. Het Hof erkent voorts dat lidstaten het afsluiten van verzekeringen met terugwerkende kracht kunnen beperken, maar acht dit in omstandigheden zoals die van mevrouw Fischer-Lintjens niet toegestaan omdat het nuttig effect van artikel 27 aan verordening 1408/71 wordt ontnomen. Deze uitkomst is niet hetgeen Nederland had bepleit in deze zaak.

| 43 |

Arrest van het Hof van 10 september 2015, Van Dijk, gevoegde zaken C-72/14 (Nederland, Gerechtshof's-Hertogenbosch) en C-197/14 (Nederland, Hoge Raad)

Zie samenvatting bij kopje “Procesrecht” hierboven.

Arrest van het Hof van 22 oktober 2015, Trapkowski, zaak C-378/14 (Duitsland)

De Pool Trapkowski woont in Duitsland en vraagt kinderbijslag aan voor zijn kind dat in Polen bij de moeder woont. De *Bundesagentur für Arbeit – Familienkasse Sachsen* weigert uitbetaling aan Trapkowski omdat hij niet de ouder is bij wie het kind daadwerkelijk woont. Aan het Hof wordt de vraag gesteld of uit de socialezekerheidsverordening (987/2009) volgt dat beide ouders recht hebben om deze kinderbijslag aan te vragen en of het mogelijk is dat op grond van nationaal recht de kinderbijslag alleen wordt uitbetaald aan de ouder bij wie het kind woont. Het Hof oordeelt dat beide ouders het recht hebben om de kinderbijslag aan te vragen, maar dat betekent nog niet dat ze ook allebei het recht hebben op de uitbetaling ervan. Het Unierecht staat er niet aan in de weg dat de uitbetaling ervan door de lidstaten nader wordt ingevuld of beperkt. Deze uitkomst komt overeen met het standpunt dat Nederland heeft ingenomen in deze zaak.

Arrest van het Hof van 11 november 2015, Greenfield, zaak C-219/14 (Verenigd Koninkrijk)

Kathleen Greenfield is een deeltijd-werknemer die haar werkrelatie beëindigt. Zij meent recht te hebben op vergoeding voor haar niet-opgenomen vakantiedagen. De verwijzende rechter stelt vragen over de uitleg van de Kaderovereenkomst inzake deeltijdarbeid en van de arbeidstijdenrichtlijn (2003/88). Hij twijfelt over de wijze van berekening van de vakantiedagen, omdat mevrouw Greenfield haar aantal arbeidsuren per week gedurende het referentiejaar aanzienlijk had uitgebreid. Het Hof oordeelt dat in het geval van een wijziging van arbeidsuren gedurende het referentiejaar de vakantiedagen per tijdvak afzonderlijk moeten worden berekend. Lidstaten zijn niet verplicht om de reeds opgebouwde uren met terugwerkende kracht opnieuw te berekenen. Een nieuwe berekening hoeft alleen plaats te vinden voor het tijdvak waarin de arbeidstijd is toegenomen. Het Hof sluit echter de mogelijkheid niet uit om het aantal vakantiedagen voor het referentiejaar opnieuw te berekenen aangezien lidstaten bepalingen mogen vaststellen die gunstiger zijn voor de werknemers. Daarnaast stelt het Hof vast dat de financiële vergoeding voor niet-opgenomen vakantie bij beëindiging van het dienstverband op dezelfde manier moet worden berekend als het resterende recht op vakantie ingeval van behoud van het dienstverband. Deze uitkomst komt gedeeltelijk overeen met het Nederlandse standpunt.

| 44 |

Staatssteun

Arrest van het Gerecht van 30 juni 2015, Nederland tegen Commissie, zaak T-186/13

Naar aanleiding van een klacht heeft de Commissie de prijsverlaging van de grondverkoop in het kader van de ontwikkeling van het centrum van de gemeente Leidschendam-Voorburg onderzocht en geoordeeld dat er sprake was van staatssteun. De reden hiervoor was dat de Commissie van mening was dat de gemeente de grond tegen een te lage prijs had verkocht aan twee ontwikkelaars. Zowel Nederland, de gemeente als de ontwikkelaars gingen tegen dit besluit in beroep. Het Gerecht is het met Nederland eens en oordeelt dat de Commissie, als deze alle feiten in de goede context had beoordeeld, tot een ander oordeel had kunnen komen over de vraag of de verkoopprijs van de grond onder gewone marktvoorwaarden had plaatsgevonden. De Commissie had dus op grond van haar beperkte analyse niet tot de conclusie kunnen komen dat er sprake was van staatssteun. Het besluit van de Commissie wordt nietig verklaard.

Strafrecht

Arrest van het Hof van 12 februari 2015, Gielen e.a., zaak C-369/13 (Nederland, Rechtbank Oost-Brabant)

Gielen e.a. worden vervolgd voor het importeren van de stof APAAN. Deze stof kan worden omgezet in de stof BMK, een bestanddeel voor de productie van illegale amfetamines. BMK is een “geregistreerde stof”, waarvan de invoer verboden is krachtens de verordeningen 273/2004 en 111/2005, maar APAAN is dat niet. Het Hof geeft een strikte uitleg van de verordeningen. De lijst met geregistreerde stoffen bij de verordeningen is uitputtend. APAAN komt daarop niet voor en kan er dus niet in gelezen worden. Ingevolge het legaliteitsbeginsel kunnen handelingen met deze stof op dit moment op grond van de genoemde verordeningen dus geen aanleiding geven tot vervolging. Dit oordeel komt niet overeen met het standpunt van de Nederlandse regering.

Arrest van het Hof van 16 juli 2016, PPU Lanigan, zaak C-237/15 (Ierland)

Lanigan wordt verdacht van een moord in Noord-Ierland. De Britse autoriteiten hebben om zijn overlevering gevraagd, maar de Ierse procedure over zijn overlevering duurt al meer dan 2,5 jaar. Dit terwijl het kaderbesluit betreffende het Europees Aanhoudingsbevel (EAB, 2009/299) uitgaat van een maximale beslistermijn van 90 dagen. De vraag is welke consequenties verbonden moeten worden aan deze overschrijding van de termijnen. Het Hof oordeelt dat uit het kaderbesluit volgt dat de bevoegde rechter ook na termijnoverschrijding nog verplicht is gevolg te geven aan het EAB. Daarnaast oordeelt het Hof dat het Handvest van toepassing is en de beslissing over voorgezette hechtenis van de verdachte dan ook moet worden uitgelegd in het licht van artikel 6 Handvest. Volgens het Hof laat het Handvest ook na overschrijding van de termijn hechtenis toe, indien de duur niet excessief is gelet op de kenmerken van de procedure. De uitspraak is gedeeltelijk in overeenstemming met het standpunt van de Nederlandse regering.

Telecom

Arrest van het Hof van 17 september 2015, KPN, zaak C-85/14 (Nederland, Centrale Raad van Beroep)

De ACM heeft KPN een last onder dwangsom opgelegd wegens overtreding van het Besluit Interoperabiliteit (BI). Het BI bepaalt dat tarieven voor bellen naar niet-geografische nummers (0800- en 0900-nummers) niet hoger mogen zijn dan tarieven voor geografische nummers. KPN verzet zich tegen de last onder dwangsom. In het kader van deze nationale beroepsprocedure legt de Centrale Raad van Beroep het Hof de vraag voor of lidstaten een dergelijke generieke tariefverplichting mogen opleggen op grond van artikel 28 van de universeledienstenrichtlijn (2002/22), zonder de verplichting om voorafgaand een marktanalyse uit te voeren. Het Hof oordeelt dat dit is toegestaan onder het Unierecht indien een dergelijke tariefverplichting een noodzakelijke maatregel is om ervoor te zorgen dat eindgebruikers toegang hebben tot diensten met gebruikmaking van niet-geografische nummers binnen de Unie. Het is aan de nationale rechter om na te gaan of aan deze voorwaarde is voldaan. Deze uitspraak is in lijn met het Nederlandse standpunt.

| 46 |

Vrij verkeer – Diensten

Arrest van het Hof van 16 april 2015, Angerer, zaak C-477/13 (Duitsland)

Hans Angerer is een Duitse staatsburger die woont in Duitsland en Oostenrijk. Hij heeft in Oostenrijk een bekwaamheidstoets voor het beroep “*Planender Baumeister*” (bouwtechnicus) afgelegd en is in Oostenrijk werkzaam in dit beroep. Angerer verzoekt om inschrijving als architect in het architectenregister van de deelstaat Beieren. Dit verzoek wordt afgewezen. De verwijzende rechter stelt twee vragen over de richtlijn erkenning beroepskwalificaties (richtlijn 2005/36). De eerste vraag betreft een toepassingsvoorwaarde van het algemene stelsel voor erkenning van opleidingstitels. Het Hof beslist dat een aanvrager wiens opleidingstitel niet automatisch wordt erkend terwijl zijn beroep wel onder het stelsel van automatische erkenning valt, moet aantonen dat daar een “*bijzondere en uitzonderlijke reden*” voor is (zie artikel 10 van richtlijn 2005/36). De tweede vraag betreft het begrip “*architect*” uit de richtlijn. Dit begrip wordt volgens het Hof ingevuld door het recht van de ontvangende lidstaat. De uitkomst van deze zaak komt grotendeels overeen met het Nederlandse standpunt.

Arrest van het Hof van 1 oktober 2015, Trijber en Harmsen, gevoegde zaken C-340/14 en C-341/14 (Nederland, Raad van State)

Deze zaken gaan over de uitleg van de dienstenrichtlijn (2006/123). In de zaak Trijber gaat het om een weigering door de gemeente Amsterdam om een exploitatievergunning te verlenen voor het per boot vervoeren van passagiers door de Amsterdamse grachten. In de zaak Harmsen heeft de burgemeester van Amsterdam exploitatievergunningen geweigerd voor twee raamprostitutiebedrijven omdat de exploitant ook kamers verhuurt aan prostituees met wie hij niet in een voor hen begrijpelijke taal kan communiceren. In beide zaken was de vraag of de dienstenrichtlijn ook van toepassing is in situaties die zich volledig binnen één lidstaat afspelen, zonder grensoverschrijdend element. Het Hof beantwoordt deze vraag niet. Het Hof is namelijk van oordeel dat er in deze twee zaken genoeg grensoverschrijdende elementen aanwezig zijn waardoor de hamvraag niet beantwoord hoeft te worden. In de zaak Harmsen acht het Hof de eis dat de exploitant in een begrijpelijke taal moet kunnen communiceren met de prostituee, evenredig. In de zaak Trijber oordeelt het Hof dat rondvaarten over de Amsterdamse grachten niet zozeer “vervoer” van A naar B betreffen, maar toeristische activiteiten zijn waarop de richtlijn gewoon van toepassing is. Het is aan de Raad van State om het hoofdbestanddeel (vervoer of toerisme) van de dienst te benoemen. Het Hof oordeelt daarnaast dat de verleende vergunningen niet van onbepaalde duur mogen zijn, omdat dan de markttoegang niet wordt gewaarborgd.

| 47 |

Arrest van het Hof van 17 december 2015, X-Steuerberatungsgesellschaft, zaak C-342/14 (Duitsland)

X is een belastingkantoor dat vanuit Nederland opereert en in Duitsland belastingadvies aanbiedt. X is niet erkend als een belastingadvieskantoor in de zin van het *Steuerberatungsgesetz*. De aangiften in Duitsland waaraan X had meegewerkt, werden niet geaccepteerd door de Duitse belastingdienst. Volgens de belastingdienst was X niet bevoegd om beroepsmatig bijstand in belastingzaken te verlenen. Het Hof oordeelde dat de eisen voor belastingadvieskantoren in Duitsland moeten worden beschouwd als beroepskwalificaties en dus niet onder de dienstenrichtlijn vallen. Er is wel sprake van grensoverschrijdende dienstverrichting en het valt dus wel onder het vrij verrichten van diensten (artikel 56 VWEU). Er is sprake van een regeling die het vrije dienstenverkeer beperkt door een systeem van voorafgaande toestemming. Zo een regeling is te rechtvaardigen op grond

van bijvoorbeeld consumentenbescherming of het verhinderen van belastingontduiking maar de regeling moet dan wel geschikt zijn om dat doel te bereiken en niet verder gaan dan noodzakelijk. Het zijn de twee laatste voorwaarden waaraan volgens het Hof niet is voldaan.

Vrij verkeer – Goederen

Arrest van het Hof van 16 juli 2015, UNIC en Uni.co.pel, zaak C-95/14 (Italië)

De Italiaanse wetgeving vereist dat de staat van oorsprong wordt vermeld op producten die zijn voorzien van de Italiaanse term *pelle* (leer) of *vera pelle* (echt leer). Een ondernemersvereniging in de leerlooiersbranche (UNIC) en een consumentenorganisatie (UNICOPEL) eisen een gebruiksverbod voor FS Retail c.s., die in Italië schoeisel verkopen met op de binnenzool de benaming *pelle* en *vera pelle*. Verweersters hebben namelijk niet het land van oorsprong vermeld, ook al is een deel van het schoeisel in China vervaardigd. Volgens de eisers wordt ten onrechte de indruk gewekt dat het gaat om Italiaans leer, wat leidt tot oneerlijke mededinging en misleiding van consumenten. De Italiaanse rechter vraagt aan het Hof of de door Italië vereiste oorsprongsmarkering voor producten van leer in overeenstemming is met het vrij verkeer van goederen binnen de interne markt. Het Hof antwoordt dat richtlijn 94/11 de etikettering van schoeisel volledig harmoniseert. Daarom moet het Italiaanse oorsprongsvereiste hieraan getoetst worden en niet aan de verdragsregels inzake het vrije verkeer van goederen. Het Hof oordeelt vervolgens dat een oorsprongsvereiste voor schoeisel dat afkomstig is uit andere lidstaten of derde landen, een belemmering vormt van de handel in schoeisel en daarom in strijd is met de richtlijn. Deze uitspraak komt overeen met het standpunt van de Nederlandse regering.

Arrest van het Hof van 23 december 2015, Hiebler, zaak C-293/14 (Oostenrijk)

In Oostenrijk mogen schoorsteenvegers hun diensten in beginsel uitsluitend aanbieden binnen het district waarin zij woonplaats hebben. Hiebler, een meester-schoorsteenveger, wil zijn diensten echter ook buiten zijn district aanbieden. De vraag is of de dienstenrichtlijn van toepassing is en of de Oostenrijkse regeling daarmee in overeenstemming is. Het Hof oordeelt dat schoorsteenvegersdiensten niet zijn uitgezonderd van de dienstenrichtlijn omdat deze niet kunnen worden aangemerkt als diensten

ter uitvoering van het openbaar gezag. De territoriale beperking vormt een belemmering van de vrijheid van vestiging die alleen kan worden gerechtvaardigd wanneer deze geschikt is om de nagestreefde doelstelling van algemeen belang (i.c. bescherming van de volksgezondheid) te bereiken. Daartoe moet deze beperking in de praktijk systematisch en coherent worden nagestreefd. De verwijzende rechter moet dit nagaan. De uitspraak is in overeenstemming met het standpunt dat de Nederlandse regering heeft ingenomen.

Arrest van het Hof van 23 december 2015, Scotch Whisky Association, zaak C-333/14 (Verenigd Koninkrijk)

Is een minimumprijs voor alcohol verenigbaar met het Unierecht? Dit is de kernvraag in een zaak over de Schotse regeling die een minimumprijs per eenheid alcohol voorschrijft aan de detailhandel in alcoholhoudende dranken. Zo wil de Schotse regering het alcoholgebruik terugdringen. Het Hof oordeelt dat de gemeenschappelijke marktordening voor landbouwproducten waaronder wijn (verordening 1308/2013) zich niet tegen een dergelijke minimumprijs verzet, mits de nationale maatregel geschikt en noodzakelijk is om het doel van de bescherming van de volksgezondheid te bereiken. Bij de beoordeling van de geschiktheid en noodzakelijkheid dient de nationale rechter rekening te houden met de doelstellingen van het gemeenschappelijke landbouwbeleid en het goed functioneren van de gemeenschappelijke ordening van de landbouwmarkten. Het Hof beoordeelt de evenredigheid in het kader van de toets aan het vrij verkeer van goederen. Het geeft daarbij aan dat een minimumprijs mogelijk niet evenredig is. Er is immers een alternatieve maatregel in de vorm van een accijnsverhoging voorhanden. Deze is minder beperkend voor het handelsverkeer binnen de Unie, terwijl het doel van de volksgezondheid waarschijnlijk even goed kan worden bereikt. Het is aan de nationale rechter om de evenredigheid uiteindelijk te beoordelen. Het oordeel van het Hof komt gedeeltelijk overeen met het Nederlandse standpunt.

| 49 |

Doorhalingen

Drie prejudiciële procedures waarin de Nederlandse regeringen opmerkingen had ingediend, zijn bij beschikking doorgehaald. Het gaat om de volgende zaken:

Beschikking van het Hof van 5 juni 2015, Masoud Mehrabipari, zaak C-390/14 (Cyprus)

De Cypriotische verwijzende rechter had het Hof gevraagd of de vervolging op basis van strafrechtelijke bepalingen die dateren van vóór de omzetting van de terugkeerrichtlijn, verenigbaar is met het Unierecht. Hij trekt de vragen later in, waarop het Hof de zaak heeft doorgehaald.

Beschikking van het Hof van 11 juni 2015, Bogdan Chain, zaak C-189/14 (Cyprus)

Deze zaak draaide om de uitleg van het begrip “*degene die in twee of meer lidstaten werkzaamheden in loondienst pleegt te verrichten*” in de zin van de sociale-zekerheidsverordening (883/2004). De Cypriotische verwijzende rechter heeft de vragen ingetrokken. Het Hof heeft vervolgens de zaak doorgehaald.

Beschikking van het Hof van 9 december 2015, Rease en Willems, zaak C-192/15 (Nederland, Raad van State)

De Raad van State had vragen gesteld aan het Hof over de richtlijn bescherming persoonsgegevens (95/46) en de handhavingsbevoegdheden van het College Bescherming Persoonsgegevens. De Raad van State heeft de vragen later ingetrokken.

Beschikkingen van het Hof van 30 maart 2015, Commissie tegen Polen, zaak C-320/13, en van 14 april 2015, Commissie/Ierland, zaak C-217/14

Deze twee inbreukprocedures tegen lidstaten zijn door het Hof bij beschikking doorgehaald. Het gaat in beide gevallen om het verzoek aan het Hof tot het opleggen van een dwangsom ex artikel 260 lid 3 VWEU voor het niet mededelen van omzettingsmaatregelen voor de daartoe gestelde deadlines. De Commissie heeft de zaken ingetrokken.

Bijlage 1

In 2015 afgedane zaken met Nederlandse inbreng, op nummer gesorteerd

Zaaknr.	Zaaknaam	Trefwoorden
C-28/12	Commissie/Raad	externe betrekkingen
C-446/12	Willems	bescherming persoonsgegevens
C-463/12	Copydan	thuiscopyvergoeding
C-51/13	Van Leeuwen	vrijheid van vestiging
C-144/13 en C-154/13	VDP Dental	btw; tandprothesen
C-146/13 en C-147/13	Spanje/Parlement en Raad	nauwere samenwerking; eenheidsbescherming octrooien
C-153/13	K en A	asiel en migratie; inburgering
C-171/13	Demirci e.a.	associatieverdrag Turkije
C-170/13	Huawei Technologies	mededinging, machtspositie
C-172/13	Commissie/ Verenigd Koninkrijk	vrijheid van vestiging; belastingen
C-179/13	Evans	sociale zekerheid
C-266/13	Kik	sociale zekerheid
C-316/13	Fenoll	Handvest
C-320/13	Commissie/Polen	milieu
C-359/13	Martens	burgerschap van de Unie, recht van toegang en verblijf
C-369/13	Gielen e.a.	harmonisatie van wetgevingen
C-375/13	Kolassa	EEX-verordening
C-382/13	Franzen	sociale zekerheid
C-409/13	Raad/Commissie	institutioneel recht
C-425/13	Commissie/Raad	milieu
C-461/13	Bund für Umweltschutz	milieu

Zaaknr.	Zaaknaam	Trefwoorden
C-472/13	Shepherd	asiel; dienstweigeraar
C-497/13	Faber	consumentenbescherming
C-512/13	Sopora	vrij verkeer van werknemers
C-543/13	Fischer-Lintjens	sociale zekerheid
C-554/13	Zh. en O.	asiel en migratie
C-573/13	Air Berlin	consumentenbescherming; prijsinformatie vliegtickets
C-579/13	P. en S.	asiel en migratie
C-577/13	Angerer	vrij verkeer van werknemers; beroepskwalificaties
C-595/13	X	btw
C-632/13	Hirvonen	vrij verkeer van werknemers
C-655/13	Mertens	sociale zekerheid
C-657/13	Verder LabTec	vrijheid van vestiging
C-686/13	X	fiscale bepalingen
T-134/13 en T-135/13	Polynt en Hitachi	milieu; REACH
T-186/13	Nederland/Commissie	mededinging, staatssteun; grondverkoop
T-261/13	Nederland/Commissie	economisch en monetair beleid
C-9/14	Kieback	fiscaal recht; vrij verkeer van werknemers
C-10/14, C-14/14 en C-17/14	Miljoen, X en Société Générale	vrij verkeer van kapitaal
C-18/14	Co Sociedad de Gestión y Participación e.a.	vrijheid van vestiging

Zaaknr.	Zaaknaam	Trefwoorden
C-55/14	Régie communale autonome du stade Luc Varenne	btw
C-62/14	Gauweiler e.a.	economisch en monetair beleid, ECB
C-72/14 en C-197/14	X en Van Dijk	sociale zekerheid; procesrecht
C-73/14	Raad/Commissie (ITLOS)	institutioneel recht
C-81/14	Nannoka	milieu; vluchtige organische stoffen
C-85/14	KPN	diensten
C-95/14	UNIC en Uni.co.pel	vrij verkeer van goederen, kwantitatieve beperkingen
C-110/14	Costea	harmonisatie van wetgevingen
C-148/14	Nordzucker	milieu
C-189/14	Chain	sociale zekerheid
C-217/14	Commissie/Ierland	implementatie richtlijn; energie
C-219/14	Greenfield	sociale zekerheid
C-242/14	Saatgut treuhandverwaltung	beschermde plantensoorten; aanplantvergoeding
C-257/14	Van der Lans	compensatie luchtvaartreizigers
C-293/14	Hiebler	diensten
C-319/14	B&S Global Transit Center	douane-unie
C-333/14	Scotch Whisky Association	vrij verkeer van goederen
C-340/14	Trijber en Harmsen	vrijheid van vestiging
C-342/14	X-Steuerberatungs gesellschaft	vrij verkeer van werknemers

Zaaknr.	Zaaknaam	Trefwoorden
C-378/14	Trapkowski	sociale zekerheid
C-386/14	Groupe Steria	vrijheid van vestiging
C-390/14	Mehrabipari	vreemdelingenbewaring
C-519/14 P en C-517/14 P	Schutzgemeinschaft Milch	
T-126/14	Nederland / Commissie	exportsubsidies
T-521/14	Zweden / Commissie	comitologie
C-192/15	Rease en Wullems	bescherming persoonsgegevens
C-237/15 PPU	Lanigan	EAB

Bijlage 2

Aanhangige zaken op 31 december 2015 met Nederlandse inbreng, op nummer gesorteerd

Zaaknr.	Zaaknaam	Trefwoorden
T-109/10	Luxemburg/ Commissie	IRMA/INTERREG
T-114/10	Duitsland/Commissie	IRMA/INTERREG
T-119/10	Nederland/Commissie	IRMA/ INTERREG
C-660/13	Raad/Commissie	externe betrekkingen
C-689/13	Puligienica Facility Esco (PFE) SpA	begrip “rechterlijke instantie”
C-233/14	Commissie/Nederland	Ov-kaart buitenlandse studenten
C-260/14 en C-261/14	Judetul Neamt e.a.	overheidsopdrachten/EFRO
C-295/14	DOW Benelux e.a.	broeikasgasemissierechten
C-389/14 en C-391/14 t/m C-393/14	Esso Italiana e.a.	broeikasgasemissierechten
C-441/14	DI	gelijke behandeling arbeid en beroep
C-442/14	Bayer CropScience en De Bijenstichting	openbaarmaking milieu-informatie
C-465/14	Wieland et Rothwangl	AOW-uitkering niet-Nederlandse zeevarenden
C-486/14	Kossowski	<i>ne bis in idem</i> -beginsel
C-506/14	Yara Suomi e.a.	broeikasgasemissierechten
C-520/14	Gemeente Borsele	btw; leerlingenvervoer
C-528/14	X	douane, belastingvrije invoer persoonlijke goederen
C-532/14 en C-533/14	Toorank productions	douane-indeling
C-558/14	Khachab	gezinshereniging; voldoende bestaansmiddelen

Zaaknr.	Zaaknaam	Trefwoorden
C-567/14	Genetech	intellectueel eigendom (octrooi); terugbetalen royalties
C-554/14	Ogyanov	wederzijdse erkenning strafvonnis; overlevering; strafvermindering
C-599/14 P (beroep T-208/11 en T-508/11)	Raad/LTTE	EU-sancties; terrorisme
C-614/14	Ogyanov	wederzijdse erkenning strafvonnis; overlevering; verschoning; vooringenomenheid rechter
T-437/14	Verenigd Koninkrijk/ Commissie	GLB; correctie niet-naleven randvoorwaarden
T-521/14	Zweden / Commissie	comitologie
C-4/15	Argos Supply Trading	douane-indeling; passieve veredeling brandstoffen
C-28/15	KPN	telecom; rechtskracht Commissie aanbeveling
C-22/15	Commissie/Nederland	btw watersport
C-57/15	United Video Properties	verdeling gerechtskosten
C-63/15	Ghezelbash	Dublin-verordening bewijsstukken claimakkoord
C-69/15	Nutrivet	boetes; CMR-Verdrag; internationaal wegvervoer
C-84/15	Sonos Europe	douane-indeling; “zoneplayers”
C-91/15	Kawasaki	douane-indeling; “all terrain vehicles”
C-97/15	Sprengen Parkweg Douane	douane-indeling; “screenplays”
C-114/15	Audace e.a.	diergeneesmiddelen; parallelimport
C-115/15	NA	verblijfsrecht; Handvest

Zaaknr.	Zaaknaam	Trefwoorden
C-133/15	Chavez-Vilchez	EU-burgerschap; verblijfsstatus derdelanders; 'Zambrano'
C-143/15	G.E. Security	douane-indeling; "videomultiplexer"
C-144/15	Customs Support Holland	douane-indeling; "soja-eiwitconcentraat"
C-145/15 en C-146/15	Ruijssenaars en Janssen	compensatie luchtvaartreizigers
C-148/15	Deutsche Parkinson Vereinigung	voorgeschreven prijsstelling; geneesmiddelen
C-155/15	Karim	Dublin-verordening (Dublin II)
C-158/15	Elektriciteits Productie-maatschappij Nederland	broeikasgasemissierechten
C-171/15	Connexion taxi-services	aanbestedingen; toetsing voorwaarden
C-180/15	Borealis	broeikasgasemissierechten
C-203/15	Tele2 Sverige	bewaartermijn persoonsgegevens
C-212/15	ENEFI	insolventieprocedure
C-240/15	ISTAT e.a.	onafhankelijkheid toezichthouder
C-267/15	Gemeente Woerden	btw; onroerende goed
C-283/15	X	inkomstenbelasting; aftrek o.g. buitenland
C-290/15	D'Oultremont e.a.	MER; windmolens
C-316/15	Hemming	dienstenrichtlijn
C-317/15	X	belastingen
C-324/15 P (T-135/13)	Polynt resp. Hitachi	milieu; REACH
C-343/15	Klinkenberg	arbeidstijden; ambtenaren
C-354/15	Henderson	betekening

Zaaknr.	Zaaknaam	Trefwoorden
C-360/15	X (leges glasvezelnet)	telecommunicatie; vrij verkeer diensten; recht vrije vestiging
C-404/15	Aranyosi	Europees aanhoudingsbevel; Handvest
C-389/15	Commissie/Raad	externe betrekkingen, intellectueel eigendom, Verdrag van Lissabon
C-425/15	Ormaetxa Garai	toezichthouders
C-434/15	Asociación Profesional Elite Taxi	diensten; taxivervoer (Uber)
C-445/15	Nutricia	dieetvoeding; registratie
C-458/14 en C-067/15	Promoimpresa en Melis	concessies; vestiging; dienstenrichtlijn
C-459/15	E.ON Biofor Sverige	
C-463/15 PPU	A	Europees aanhoudingsbevel; Handvest
C-470/15	Lufthansa Cargo	luchtvaart
C-518/15	Matzak	
C-536/15	Tele2NL e.a.	telecom; universele dienstenrichtlijn (2009/136); privacy
C-526/15	Uber Belgium	taxidiensten
C-548/15	De Lange	inkomstenbelasting; aftrek studiekosten
C-532/15 en C-538/15	Eurosanamientos-diensten;	honorarium procesvertegenwoordigers
C-569/15	X	btw
C-568/15	ZfuWbb Frankfurt	
C-570/15	X	sociale zekerheid; grensarbeid; verplichte verzekering
C-601/15	N J	opvangrichtlijn; Handvest

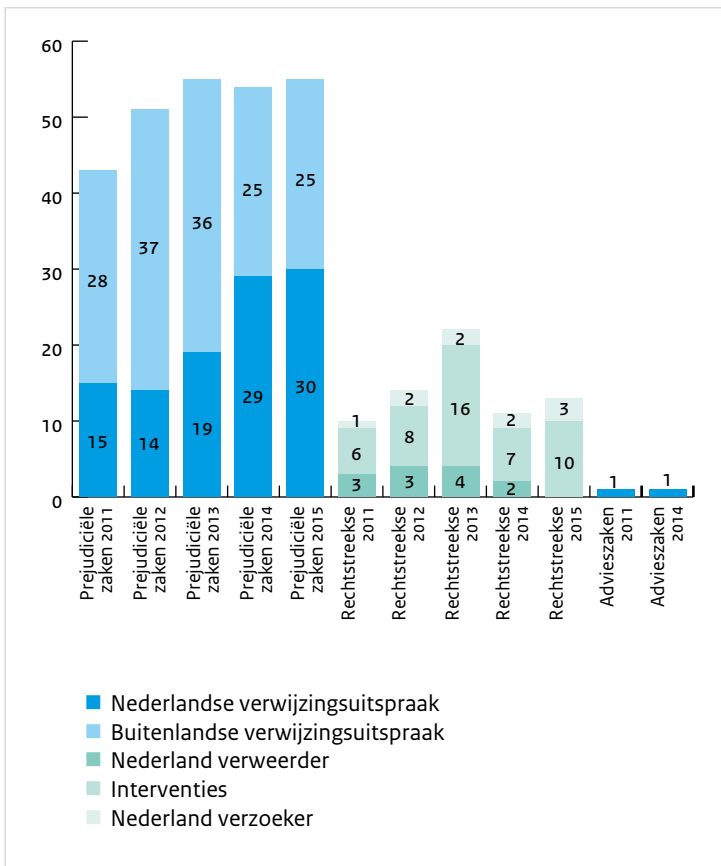
Zaaknr.	Zaaknaam	Trefwoorden
C-650/15 P	PPG en SNS SAS	milieu; REACH
T-115/15	DEZA v ECHA	milieu; REACH
T-138/15	Aanbestedingskalender	staatssteun
T-283/15	Esso/ECHA	milieu; REACH
T-501/15	Nederland/Commissie	EOGFL; naleving randvoorwaarden
T-760/15	Nederland/ Commissie	staatssteun; belastingen; transfer pricing;
A-002/15	Advies verzoek Commissie vrijhandels- overeenkomst EU- Singapore	externe betrekkingen

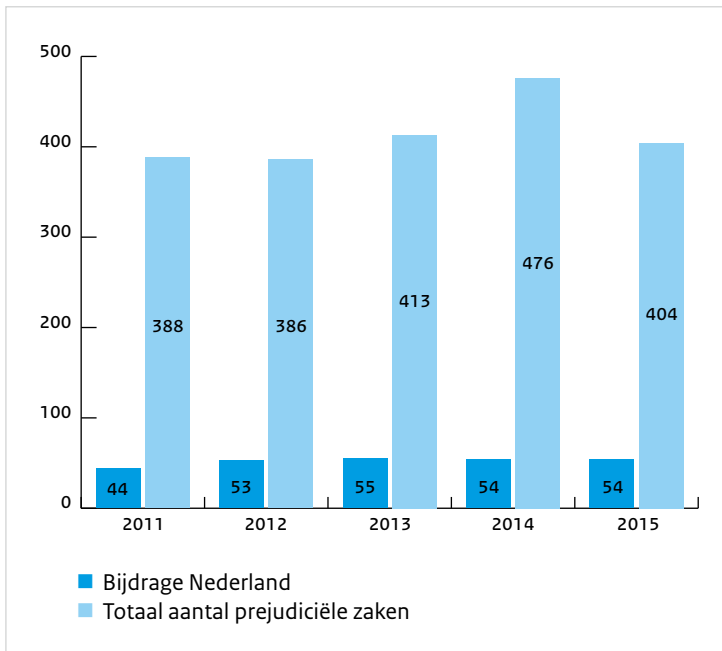

Bijlage 3

Statistieken van de Nederlandse inbreng bij het Hof van Justitie en het Gerecht in 2015

De grafiek op pagina 66 is een numerieke weergave van de in hoofdstuk 2 van dit jaarbericht besproken zaken voor de Europese hoven in Luxemburg. Het gaat om zaken waarin in 2015 uitspraak is gedaan en waaraan de Nederlandse regering een bijdrage heeft geleverd. Zoals zichtbaar is in de grafiek, ging het in 2015 om 54 prejudiciële zaken en 13 rechtstreekse zaken. Het Hof van Justitie heeft in 2015 in totaal 616 zaken afgedaan, tegen 719 in 2014 en 701 in 2013. Daarvan waren in 2015 404 prejudiciële zaken. Het Gerecht heeft in 2015 in totaal 987 zaken afgedaan. In 2014 waren dit er 814. De grafiek op pagina 67 toont de relatieve bijdrage van de Nederlandse regering in prejudiciële zaken voor het EU-Hof van Justitie. Per jaar wordt de verhouding weergegeven tussen de afgedane prejudiciële zaken waaraan Nederland heeft deelgenomen en het totaal aantal prejudiciële zaken dat door het Hof is afgedaan.

Uitgave: ministerie van Buitenlandse Zaken
Directie: Juridische Zaken / Europees Recht
Redactie: Esther Verschuur
Foto omslag: Hof van Justitie van de Europese Unie
Opmaak: Xerox/OBT, Den Haag
www.minbuza.nl | mei 2016

Deze brochure is een uitgave van:
Het ministerie van Buitenlandse Zaken
Postbus 20061 | 2500 EB Den Haag
www.rijksoverheid.nl
© Buitenlandse Zaken | mei 2016

16BUZ93024|N